

4. CILJEVI PRIVREDNOG RAZVOJA

Ciljevi razvoja, sistem vrijednosti i principi održivog razvoja

- Ciljevi razvoja su poželjna stanja ekonomskog i šire, društvenog sistema
- Definisanje ciljeva razvoja usko korelira sa **vrijednosnim sistemom** jednog društva
- sličnosti kao i razlike u rangiranju pojedinih ciljeva nacionalnih ekonomija
- Ekonomsko napredovanje je *conditio sine qua non* društvenog razvoja, ali je neophodno uvažavati **principe održivog razvoja** jedne ekonomije

EU CILJEVI: UEU, član 3

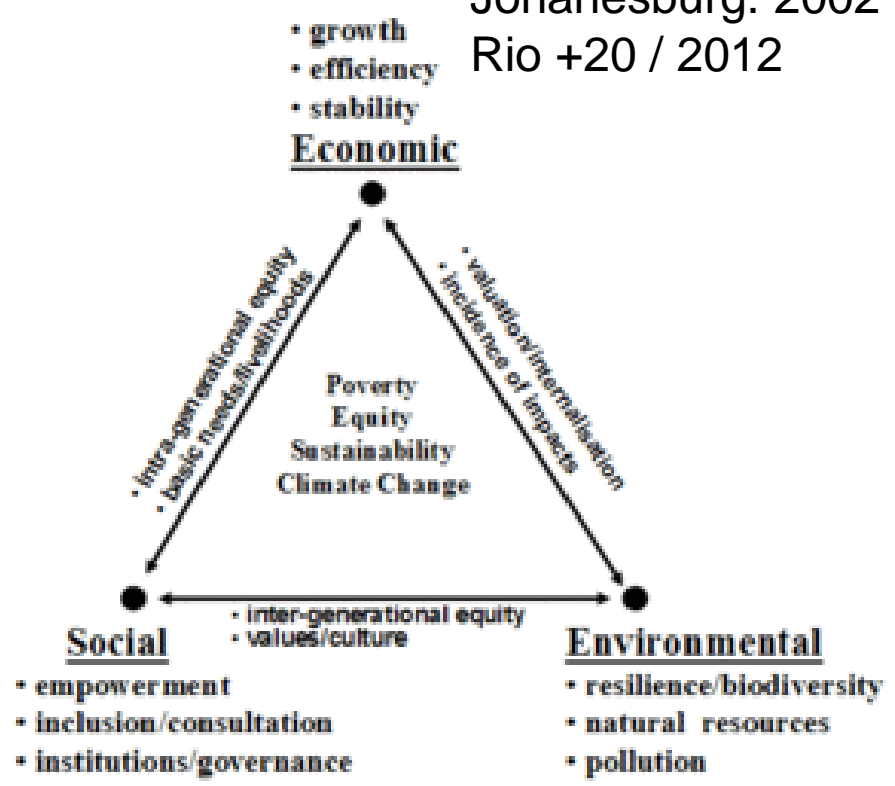
- Cilj Unije je **unapređenje mira, njenih vrijednosti i blagostanja njenih naroda.**
- Unija nudi svojim građanima **prostor slobode, bezbjednosti** i pravde bez unutrašnjih granica, na kojem je osigurano slobodno kretanje lica uz odgovarajuće mjere u pogledu kontrole spoljnih granica, azila, imigracije, kao i sprečavanja i borbe protiv kriminala.
- Unija uspostavlja **unutrašnje tržište**. Unija radi na **održivom razvoju** Evrope, koji počiva na uravnoteženom ekonomskom rastu i stabilnosti cijena, visoko konkurentnoj socijalnoj tržišnoj privredi, čiji je cilj puna zaposlenost i društveni napredak, kao i visok nivo zaštite i poboljšanje kvaliteta životne sredine. Unija podstiče naučni i tehnički napredak.
- Unija se bori protiv društvene isključenosti i diskriminacije i podstiče socijalnu pravdu i zaštitu, ravnopravnost žena i muškaraca, solidarnost između generacija i zaštitu prava djeteta.
- Unija unapređuje ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju i solidarnost među državama članicama.
- Unija poštuje svoju **bogatu kulturnu i jezičku različitost** i obezbjeđuje očuvanje i unapređenje evropske kulturne baštine.
- Unija uspostavlja **ekonomsku i monetarnu uniju čija je valuta euro.**
- U odnosima s ostalim dijelom svijeta Unija potvrđuje i podstiče svoje vrijednosti i interese i doprinosi zaštiti svojih građana. Unija doprinosi miru, bezbjednosti, održivom razvoju Zemlje, solidarnosti i uzajamnom poštovanju naroda, slobodnoj i pravičnoj trgovini, iskorjenjivanju siromaštva i zaštiti ljudskih prava, naročito prava djeteta, kao i strogom poštovanju i razvoju međunarodnog prava, uključujući poštovanje načela Povelje Ujedinjenih nacija.
- Unija ostvaruje svoje ciljeve odgovarajućim sredstvima, u skladu s nadležnostima koje su na nju prenesene ugovorima.

Da se podsjetimo!

Pojam održivog razvoja dovodi se, najčešće, u vezu sa zaštitom životne sredine, planiranjem društvenog razvoja, ekološkim, ekonomskim i političkim pitanjima. Koncept održivog razvoja predstavlja novu razvojnu paradigmu, novu strategiju i filozofiju društvenog razvoja.

Rio 1992
 Johanesburg. 2002
 Rio +20 / 2012

Karakteristike ciljeva privrednog razvoja

- **DINAMIČNOST** – jednom definisani cilj nema uvijek isti značaj u funkciji vremena, ciljevi su različiti za različite zemlje i njihove nivoe razvijenosti
- **KONFLIKTNOST** – dinamiziranje stope rasta vs. ekološka ravnoteža; maksimalna ekonomska efikasnost vs. nejednakosti u raspodjeli (koje rastu)
- **KOMPLEMENTARNOST** – rast proizvodnje i rast efikasnosti upotrebe resursa; socijalno prihvatljiva raspodjela dohotka i ekonomsko-socijalna sigurnost;
- **KRATKOVIDOST (MIOPIJA)** – nekad, u kratkom roku, nije moguće sagledati na pravi način, u kontekstu definisanja razvojni ciljeva, vrijednosni sistem jednog društva
- **SUPRAVRIJEDNOSTI** – ciljevi čijem se ostvarenju teži bez obzira na “cijenu realizacije”: **nacionalna bezbjednost zemlje, teritorijalni i politički suverenitet, sloboda, jednakost, sigurnost...**

Univerzalni ciljevi razvoja

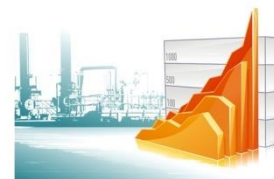
Poboljšanje
kvaliteta
života!

- 1. Rast proizvodnje roba i usluga**
- 2. Reprodukcijska stanovništva, uz rastuću zaposlenost i obrazovanje**
- 3. Ekonomska efikasnost**
- 4. Stabilan nivo cijena**
- 5. Visok nivo ekonomskih sloboda**
- 6. Pravedna (socijalno prihvatljiva) raspodjela dohotka**
- 7. Ekonomsko-socijalna sigurnost**
- 8. Racionalan (uravnotežen) bilans spoljne trgovine**
- 9. Strožiji ekološki kriterijumi razvoja**

Ključni ekonomski ciljevi

1. Rast proizvodnje i zaposlenosti
2. Strukturne promjene u privredi
3. Smanjenje udjela najsiromašnije populacije

Da se podsjetimo!

Privredni sektori

- **Primarni sektor** – sve djelatnosti koje se zasnivaju na korišćenju prirodnih resursa, ali ih ne preradjuju (predmet rada im je na zemlji i pod zemljom)
- **Sekundarni sektor** – preradivačke djelatnosti
- **Tercijarni sektor** – uslužne djelatnosti
 - a) **tercijarni sektor u užem smislu** – klasične poslovne usluge
 - b) **kvartarni sektor** – djelatnosti koje stvaraju znanje ili formiraju kvalitetne ljudske potencijale
 - c) **kvintarni sektor** – moderne poslovne usluge

Sektorska struktura se iskazuje kao udio pojedinog sektora u BDP i zaposlenosti

Pravilnosti promjene privredne strukture u procesu privrednog razvoja

- Na najnižem stepenu privrednog razvoja dominantan je udio **primarnog sektora** u strukturi nacionalne ekonomije.
- Na srednjem stepenu razvijenosti **raste udio sekundarnog sektora** i uz njega neposredno vezanih djelatnosti tercijarnog sektora (prvo se razvijaju djelatnosti koje omogućavaju razvoj industrije).
- Na najvišem stepenu razvijenosti dominantan je udio **tercijarnog sektora** u strukturi nacionalne ekonomije.
- Što je zemlja ekonomski razvijenija, uočljivija je razdioba tercijarnog sektora na: tercijarni sektor u užem smislu, kvartarni i kvintarni sektor

Strukturne promjene

Period ubrzane deagrarizacije I industrijalizacije

STRUKTURA DP-a	1952.	1960.	1980.	1990.
Poljoprivreda	38,8	27,4	9,6	13,1
Šumarstvo	3,8	3,9	1,5	1,1
Industrija	7,4	20	30,8	35
Gradjevinarstvo	20,1	15,9	14,7	6,8
Saobraćaj	4,5	10,8	15,2	20,9
Trgovina	21,9	18,3	18,7	13,4
Turizam			4,5	4,7
Ostalo	3,5	3,7	5	3,7

- Razvoj sektora usluga
(usluge u BDP 2000 64%,
2010 – 71%)

BDP struktura	2000	2005	2009	2010
Poljoprivreda, sumarstvo, ribarstvo	11,3	8,8	8,3	7,7
Vadjenje rude i kamena	2,6	1,4	0,7	1,2
Preradivačka industrija	9,2	8,2	4,9	4,5
Pr. elektricne energije	5,5	4,7	5,7	5,5
Gradjevinarstvo	3,9	3	5,4	5,1
Trgovina	12,8	10,5	12	12,2
Hoteli i restorani	2,5	3	5,1	5,2
Saobraćaj, skladistenje i veze	9,5	9,4	9,5	9,6
Finansijsko posredovanje	3,2	2,4	4,1	4
Aktivnosti u vezi sa nekretninama	11,6	11,6	8,4	8,7
Drz. uprava, odbrana, soc. osiguranje	8,1	9,2	8,5	8,2
Obrazovanje	4,4	4,2	4,2	4,5
Zdravstveni i soc.rad	3,8	4,5	4	4
Ostale usluž.djelatnosti	2,5	2,9	2,2	3
Uslove fin.posredovanja indirektno mjerene	-0,2	-0,1		
Bruto dodata vrijednost, bazne cijene	90,7	83,7	83	83,4
Porezi na proizvode minus subvencije na proizvode	9,3	16,3	17	16,6
BDP, struktura	100	100	100	100
BDP mil EUR, tek. Cijene	1.065	1.815	2.981	3.104
BDP/pc	1.750	2.912	4.720	5.006

Model rasta vođen kreditima, zavisan od stranog kapitala, brzog rasta trgovine i finansijske otvorenosti (izloženosti) → model bio mnogo manje uspješan u ZB nego u CIE (peto proširenje)

ZB ne može baš računati na veliki priliv FDI u narednim godinama, mora prilagođavati strategiju od oslanjanja na jeftine izvore finansiranja iz inostranstva, prema više diversifikovanoj proizvodnoj bazi u zemlji – Težak zadatak u uslovima brzorastuće zaduženosti

The main policy failures?

Strukturne slabosti ekonomija ZB kao nasljeće 90-ih i nedovoljne obuhvatne reforme → ekstremna deindustrijalizacija, niske stope rasta, niska zaposlenost, spoljnotrgovinski deficit, visoka nezaposlenost

Tranzicija: akcenata na makroekonomskoj stabilnosti, liberalizaciji i privatizaciji → restrukturiranje p-ća, očekivalo se da će to biti “usputni” proizvod liberalizacije i privatizacije – što nije bio slučaj

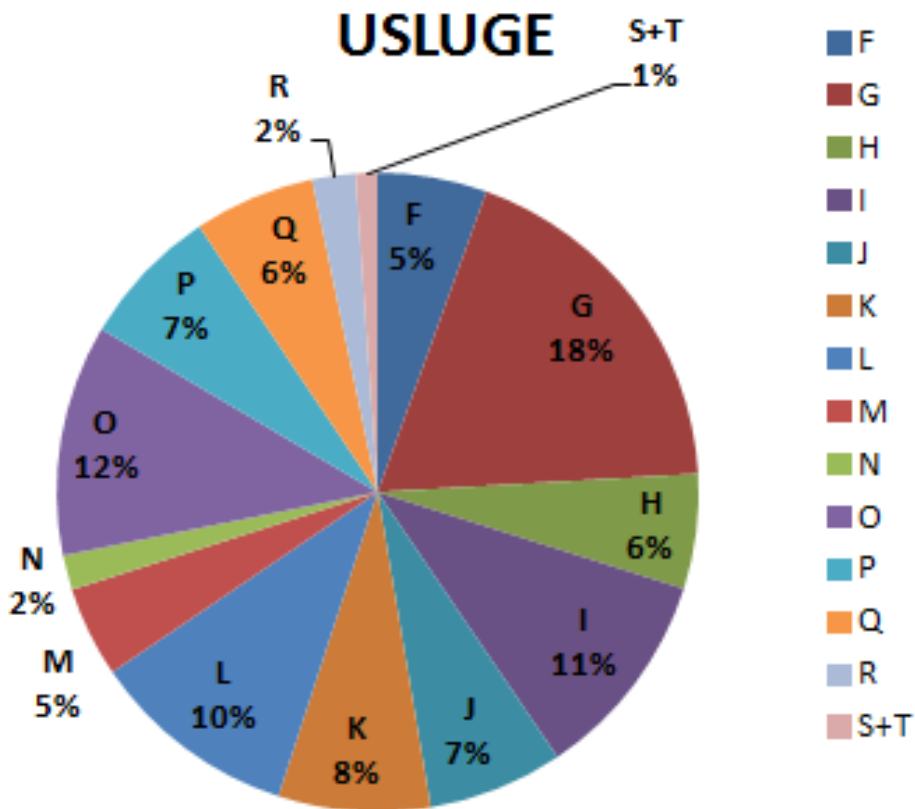
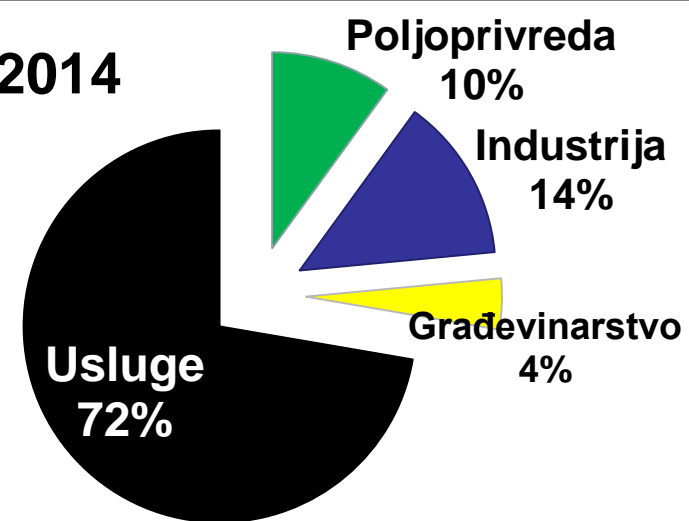
GRANSKA STRUKTURA BDP ZA IZABRANE ZEMLJE, 2003. i 2017.

	BDP/pc u \$		PRIMARNI SEKTOR (BDV kao % BDP-a)		SEKUNDARNI SEKTOR (BDV kao % BDP-a)		TERCIJARNI SEKTOR (BDV kao % BDP-a)	
	2003	2017	2005	2017	2003	2017	2003	2017
Etiopija	90	768	42	34	11	29	47	37
Pakistan	470	1.548	24	22	23	28	53	50
BiH	1.540	5.181	17	6	45	37	39	57
Kina	1.100	8.827	15	6	53	54	32	40
CRNA GORA	2.778	7.670	12	9	23	24	65	67
Turska	4.710	10.541	12	6	24	44	65	60
Argentina	4.470	14.402	10	6	36	36	54	58
Hrvatska	8.060	13.295	8	3	28	36	64	61
Češka	10.710	20.368	3	2	39	50	58	48
Slovenija	17.350	23.597	3	2	35	46	62	52
Australija	32.220	53.800	3	3	26	29	71	68
Njemačka	34.580	44.470	1	1	29	44	70	55
Japan	39.980	38.428	1	1	31	42	68	57
Norveška	59.590	75.505	2	2	39	39	59	59
SAD	43.740	59.532	1	1	22	28	77	71

BRUTO DODATA VRIJEDNOST CG 2014

BDV = 100%

F	Građevinarstvo
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala
H	Saobraćaj i skladištenje
I	Usluge pružanja smještaja i ishrane
J	Informisanje i komunikacija
K	Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
L	Poslovanje nekretninama
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti
O	Državna uprava i obrana i obavezno socijalno osiguranje
P	Obrazovanje
Q	Zdravstvo i socijalna zaštita
R	Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti
S+T	Ostale uslužne djelatnosti; Djelatnost domaćinstava kao poslodavca

UN MDGs

2000-2015

SAMO DIJELOM OSTVARENI..

1. Iskorijeniti krajnje siromaštvo i glad
2. Postići univerzalnost osnovnog obrazovanja
3. Promovisati jednakost među polovima i dati veća prava ženama
4. Smanjiti smrtnost djece
5. Poboľjšati zdravlje majki
6. Izboriti se sa HIV/AIDS-om, malarijom i ostalim bolestima
7. Osigurati održivost prirodne sredine
8. Razviti globalno partnerstvo za razvoj

UN ciljevi održivog razvoja (2015)

- 1** **Zaustaviti siromaštvo** u svim formama svuda
- 2** **Zaustaviti glad**, obezbijediti sigurnost hrane i unaprijediti ishranu, i promovisati održivu poljoprivredu
- 3** Osigurati **zdrave živote** i promovisati dobro stanje svih, bez obzira na godine
- 4** Osigurati inkluzivno i jednako kvalitetno **obrazovanje** i promovisati mogućnosti za cjeloživotno učenje svih
- 5** Obezbijediti **rodnu ravnopravnost** i osnažiti sve žene i djevojčice
- 6** Osigurati dostupnost i održivo upravljanje **vodom i komunalne usluge** za sve
- 7** Osigurati pristup pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj **energiji** za sve
- 8** Promovisati neprekidan, inkluzivan i održiv **ekonomski rast**, punu i produktivnu **zaposlenost** i pristojne poslove za sve
- 9** Izgraditi otpornu **infrastrukturu**, promovisati inkluzivnu i održivu **industrijalizaciju** i usvojiti **inovacije**
- 10** **Smanjiti nejednakost** među, i u zemljama
- 11** Učiniti **gradove** i ljudska naselja inkluzivnim, sigurnim, otpornim i održivim
- 12** Osigurati sprovođenje obrazaca **održive potrošnje i proizvodnje**
- 13** Preuzeti hitne mjere u borbi protiv **klimatskih promjena i uticaja**
- 14** Zaštititi i održivo koristiti **okeane, mora i morske resurse** za održivi razvoj
- 15** Zaštititi, obnoviti i promovisati održivu upotrebu **kopnenih ekosistema**, održivo upravljanje **šumama**, borbu protiv dezertifikacije i zaustavljanje dalje degradacije **zemljišta i gubitka biodiverziteta**
- 16** Promovisati **mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj**, obezbijediti **pristup pravdi za sve** i izgraditi efektivne, odgovorne i inkluzivne **institucije** na svim nivoima
- 17** **Ojačati sredstva implementacije** i revitalizovati **globalna partnerstva** za održivi razvoj

UN RAZVOJNA AGENDA: "Transformišući naš svijet: Agenda za održivi razvoj do 2030" (17 ciljeva, 169 zadataka, 241 indikator, AAAA kao finansijski okvir)

UN CILJEVI
ODRŽIVOG RAZVOJA
2016-2030

1

Okončati
siromaštvo
za sve

2

Okončati glad

3

Zdravlje i
blagostanje

4

Pristup i kvalitet
obrazovanja za sve

5

Rodna
ravnopravnost

6

Čista voda i
kanalizacija za sve

7

Održiva energija
za sve

8

Dostojanstveni rad
i privredni razvoj

9

Inovacije,
industrijalizacija
i infrastruktura

10

Smanjivati
nejednakosti

11

Održivi gradovi i
naselja

12

Održiva potrošnja
i proizvodnja

13

Akcija za klimatske
promjene

14

Održivo korišćenje
okeana i mora

15

Održivi
ekosistemi

16

Mir, pristup
pravdi, institucije

17

Globalno
partnerstvo

17
ciljeva

169
mjera

241
indikator

AAAA

PRIMJERI RAZVOJNIH CILJEVA:

Opšti ciljevi NSOR CG (2007)

1. Ubrzati **ekonomski rast i razvoj** i smanjiti regionalne razvojne nejednakosti;
2. **Smanjiti siromaštvo**; obezbijediti jednakost u pristupu uslugama i resursima;
3. Osigurati efikasnu **kontrolu i smanjenje zagađenja**, i održivo upravljanje prirodnim resursima;
4. Poboljšati **sistem upravljanja** i učešća javnosti; mobilisati sve aktere, uz izgradnju kapaciteta na svim nivoima;
5. Očuvati **kulturnu raznolikost i identitete**.

VIZIJA NSOR 2030: CRNA GORA JE ODRŽIVA I PROSPERITETNA ZAJEDNICA U KOJOJ SE KONTINUIRANO UNAPREĐUJE KVALITET ŽIVOTA SVAKOG POJEDINCA I ULAŽE U LJUDSKI I DRUŠTVENI KAPITAL, A NJEN DRUŠTVENO-EKONOMSKI RAZVOJ JE UTEMELJEN NA SKLADNOM ODNOSU ČOVJEKA I PRIRODE I EFIKASNOM UPRAVLJANJU LJUDSKIM, DRUŠTVENIM, PRIRODNIM I EKONOMSKIM RESURSIMA.

Crna Gora je održiva zajednica koja njeguje i unapređuje svoje LJUDSKE RESURSE. To je zajednica:	Crna Gora je napredna i razvijena zajednica koja počiva na efikasnom korišćenju EKONOMSKIH RESURSA. To je zajednica:
u kojoj nema gladi, pothranjenosti, siromaštva, straha i nasilja,	koje ostvaruje kontinuiran, inkluzivan i održiv privredni rast i razvoj, puno i produktivno zaposlenje i dostojanstven rad za sve,
u kojoj postoji opšta pismenost, a svi imaju jednak pristup kvalitetnom i inkluzivnom obrazovanju na svim nivoima, uz postojanje mogućnosti cjeloživotnog učenja,	čiji zeleni BDP snažno doprinosi razvoju zelene ekonomije Crne Gore, afirmišući pored konkurentnosti i ekonomskog rezultata i sve aspekte ukupnog društvenog blagostanja koje uključuje: zdravlje, obrazovanje, zdravu životnu sredinu i ukupnu stabilnost ekonomije i prirodnih resursa, personalne aktivnosti i socialnu inkluziju, demokratiju i dobro upravljanje;
u kojoj postoji kvalitetan i efikasan zdravstveni sistem, koji radi na unapređenju zdravlja građana u svim uzrastima, posebno osjetljivih i ugroženih grupa stanovništva, i smanjenju nejednakosti u zdravlju,	čija zelena ekonomija počiva na primjeni operativnih instrumenata održive proizvodnje i potrošnje
u kojoj se poštuju ljudska prava i dostojanstvo svakog pojedinca.	koja obezbjeđuje pristup povoljnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve, uz aktivan doprinos ublažavanju klimatskih promjena
Crna Gora je ravnomjerno razvijena zajednica koja ulaže u svoje DRUŠTVENE RESURSE. To je zajednica:	koja ima izgrađenu optpornu infrastrukturu u funkciji privrednog i ravnomjernog regionalnog razvoja zemlje
izgrađenog crnogorskog identiteta u kojoj se tolerantno upravlja svim različitostima uz njihovo poštovanje i tretiranje kao potencijala i resursa.	gdje se nacionalni resursi racionalno koriste i koja na pravi način čuva svoje nacionalne resurse kroz poboljšanu resursnu efikasnost u ključnim ekonomskim sektorima
koja se temelji na otvorenosti i raznolikosti kulture, kako u pogledu očuvanja svih oblika naslijeđa nastalih kroz istorijske epohe, tako i suživotu sa savremenim vidovima kulturnih izraza,	koja ima unaprijeđen sistem upravljanja otpadom u kontekstu primjene pristupa cirkularne ekonomije
otvorenog, tolerantnog, inkluzivnog društva jednakih u kome su potrebe najranjivijih posebno zaštićene,	koja ima razvijenu litoralnu industriju koja generiše privredni rast i zaposlenost, na principu održive valorizacije i očuvanja resursa mora
vladavine prava, ljudskih prava, pravde i jednakosti,	koja ima društveno odgovornu poslovnu zajednicu i snažan civilni sektor koji promovise održivi razvoj.
u kojoj nema diskriminacije po bilo kom osnovu i gdje svi, bez obzira na različitosti, imaju priliku i podršku za punu realizaciju svog ljudskog potencijala i doprinos zajedničkom prosperitetu i napretku,	Crna Gora je ekološka država efikasne javne uprave koja ima izgrađen mehanizam dobrog upravljanja i finansiranja održivog razvoja. To je zajednica:
koja ulaže u svu djecu koja rastu srećna, slobodna od nasilja i eksploatacije,	koja ima punu političku podršku za politiku održivog razvoja i aktivno participira u globalnom partnerstvu za održivi razvoj
u kojoj svaka žena i djevojčica uživa punu jednakost i u kojoj su eliminisane sve pravne, društvene, kulturološke i ekonomske barijere za punu rodnu ravnopravnost,	koja je u potpunosti preuzela ciljeve održivog razvoja UN u svoj nacionalni kontekst
u kojoj su područja istaknutih prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti sačuvana i stavljena u funkciju održivog razvoja	ima razvijen sistem upravljanja za održivi razvoj koji uključuje proces donošenja odluka, institucionalno ustrojstvo i hijerarhijsku organizaciju, koordinacioni mehanizam i transparentnost svih procesa
Crna Gora je ekološka država koja održivo koristi svoje PRIRODNE RESURSE. To je zajednica:	učinkovito upravlja životnom sredinom kroz primjenu tržišnih i regulativnih mehanizama
u kojoj je životna sredina zdrava i sačuvana za generacije koje dolaze	ima dovoljne administrativne kapaciteta za efikasno sprovođenje politike i nadzor
zaustavljena je degradacija vrijednosti obnovljivih prirodnih resursa. biodiverziteta, vode, mora, vazduha i zemljišta	koja ima uspostavljen sistem finansiranja za održivi razvoj sa fokusom na sistem održivog finansiranja životne sredine i očuvanja
ekosistemske usluge i servisi zaštićenih područja prirode i prostora očuvanih prirodnih, kulturnih i predionih vrijednosti prepoznati	koja kroz budžet za održivi razvoj kontinuirano jača zelenu ekonomiju Crne Gore mobilizacijom sredstava za finansiranje održivog razvoja
unaprijeđena je efikasnost upravljanja obnovljivim prirodnim resursima	<div style="border: 2px solid black; padding: 5px; text-align: center; font-weight: bold; font-size: 1.2em;">VIZIJA!</div> <p style="text-align: center; font-weight: bold; font-size: 1.1em;">SPROVOĐENJEM NSOR DO 2030. CRNA GORA TEŽI OSTVARENJU POVEĆANJA KVALITETA ŽIVOTA SVAKOG POJEDINCA I UKUPNOM PROSPERITETU NAŠE DRŽAVE UTEMELJENOM NA POŠTOVANJU SVIH NACIONALNIH RESURSA</p>
razvoj svih crnogorskih regiona prilagođen je potrebama zaštite sveukupnih nacionalnih resursa Crne Gore	
dobrim upravljanjem prostorom kao posebno vrijednim razvojnim resursom, riješeni su prethodno kumulirani problemi neodrživog kapacitiranja prostora	
unaprijeđen je kvalitet života u gradovima i naseljima, koji su postali inkluzivniji, bezbjedni, otporni i održivi, u kojima je unaprijeđeno stanje u oblasti stanovanja	
u praksi se u primjenjuje efikasna upotreba metalnih i nemetalnih sirovina, koja u najmanjoj mogućoj mjeri utiče na životnu sredinu u kojoj su ublaženi uticaj prirodnih i antropogenih hazarda.	

**Strateški
ciljevi
i mjere
unapređenja
stanja
ljudskih
resursa i
jačanje
socijalne
kohezije**

1.1

UNAPREĐENJE DEMOGRAFSKIH KRETANJA I SMANJIVANJE DEMOGRAFSKOG DEFICITA

1.
2

OMOGUĆAVANJE ZDRAVIH ŽIVOTA I PROMOVISANJE DOBROBITI ZA SVE LJUDE U SVIM UZRASTIMA

1.
3

OBEZBJEĐIVANJE INKLUZIVNOG I PRAVEDNOG OBRAZOVANJA I PROMOVISANJE MOGUĆNOSTI CJELOŽIVOTNOG UČENJA ZA SVE

AKCENTI I POTREBNA PODRŠKA:

- afirmisati scenario **RASTA** stanovništva, predlogom mjera NSOR (pronatalitetna politika kao odgovor na rizik depopulacije, ekonomski mjerama, itd)
- jačati ulaganje u javno zdravlje u skladu sa programom strukturnih reformi

**Strateški ciljevi
i mjere u
oblasti
održivog
upravljanja
društvenim
resursima**

AKCENZI:

-Puna politička i svaka druga podrška

procesu izgradnje države vladavine prava

-Očuvanje nacionalnog identiteta,

kulture i kulturne baštine

-Integrirane i mjere rasta zaposlenosti: za dostojanstven rad za sve

2.1

AKTIVAN ODNOS KLJUČNIH AKTERA PREMA ODRŽIVOSTI RAZVOJA

2.2

RAZVOJ SISTEMA VRIJEDNOSTI U SKLADU SA CILJEVIMA ODRŽIVOG RAZVOJA ZAJEDNICE

2.3

RAZVIJANJE DRŽAVE KAO EFIKASNE VLADAVINE PRAVA

2.4

PREVAZIĆI PROBLEM MENADŽERSKOG DEFICITA I OJAČATI DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

2.5

STIMULISATI ZAPOŠLJIVOST I SOCIJALNU INKLUZIJU

2.6

POSTIZANJE RAVNOMJERNIJEG SOCIO-EKONOMSKOG RAZVOJA

2.7

KULTURA KAO TEMELJNA VRIJEDNOST DUHOVNOG, DRUŠTVENOG I EKONOMSKOG RAZVOJA

2.8

KULTURA KAO TEMELJNA VRIJEDNOST DUHOVNOG, DRUŠTVENOG I EKONOMSKOG RAZVOJA

**Strateški
ciljevi
i mjere za
očuvanje
prirodnog
kapitala**

3.
1

Zaustaviti degradaciju vrijednosti obnovljivih prirodnih resursa: biodiverziteta, vode, vazduha, zemljišta

3.
2

Omogućiti efikasno upravljanje prirodnim resursima

3.
3

Omogućiti simbiozu efekata unapređenja stanja životne sredine i zdravlja ljudi

3.4

Riješiti probleme neodrživog kapacitiranja prostora generisane nerealnim zahtjevima u pogledu kvantiteta i kvaliteta izgrađene sredine

3.
5

Omogućiti resursno efikasnu upotrebu metalnih i nemetalnih sirovina

3.
6

Ublažavanje uticaja prirodnih i antropogenih hazarda

- povezano sa pitanjima **Budžeta za OR i modela UPRAVLJANJA**
- mjere koje smanjuju negativna uticaj na ŽS moraju postati dio razvojne strategije, modela finansiranja i upravljanja razvojem odnosno ODRŽIVIM razvojem na principu međugeneracijske solidarnosti

**Strateški
ciljevi
i mjere za
uvođenje
zelene
ekonomije**

4.1

**KRETATI SE KA NISKOKARBONSKOM RAZVOJU
SMANJENJEM NIVOA EMISIJA S EFEKTOM STAKLENE BAŠTE
DO 2030. ZA 30% U ODNOSU NA 1990.**

4.
2

**POBOLJŠATI RESURSNU EFIKASNOSTI U KLJUČNIM
EKONOMSKIM SEKTORIMA**

4.
3

**UNAPRIJEDITI UPRAVLJANJE OTPADOM NA PUTU KA
CIRKULARNOJ EKONOMIJI**

4.4

**PODRŽATI ODRZIVU VALORIZACIJU I OCUVANJE RESURSA
MORA, TE PODSTICATI PLAVU EKONOMIJU**

4.
5

**PODSTICATI OZELENJAVANJE EKONOMIJE KROZ
PROMOVISANJE I PRIMJENU ODRŽIVIH OBRAZACA
PROIZVODNJE I POTROŠNJE I OZELENJAVANJE JAVNIH
NABAVKI**

4.
6

**PRIMJENITI DRUŠTVENU ODGOVORNOST U PRAKSI SVIH
SEKTORA U SKLADU S POZITIVNIM EVROPSKIM I
MEĐUNARODNIM ISKUSTVIMA**

4.7

**POVEĆATI NIVO KONKURENTNOST CRNOGORSKE
EKONOMIJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ I ZELENA RADNA MJESTA**

AKCENTI:

-Usklađenost sa sektorskim strategijama i programom ekonomskih reformi

Vlade, ALI

-Uz predlaganje većeg broja:

mjera za smanjenje resursno

neefikasnog upravljanja resursima, smanjenja materijalne potrošnje

resursa, zelenih mjera za održivi razvoj

(kriteriji resursne efikasnosti, ekološka poreska reforma, zelene subvencije, zelene JN..)

Evropa 2020 – razvojna strategija

- Kriza je pokazala da su ekonomije EU država članica međusobno **visokozavisne**
- povezanost i uslovljenost akcija između nacionalnih ekonomija, posebno u Eurozoni
- **Reforme**, ili izostanak nekih od njih, u jednoj zemlji utiču na performanse drugih
- U međuvremenu, svijet se velikom brzinom kreće naprijed, a dugoročni izazovi – **globalizacija, klimatske promjene, pritisak na resurse, starenje** – intenziviraju se

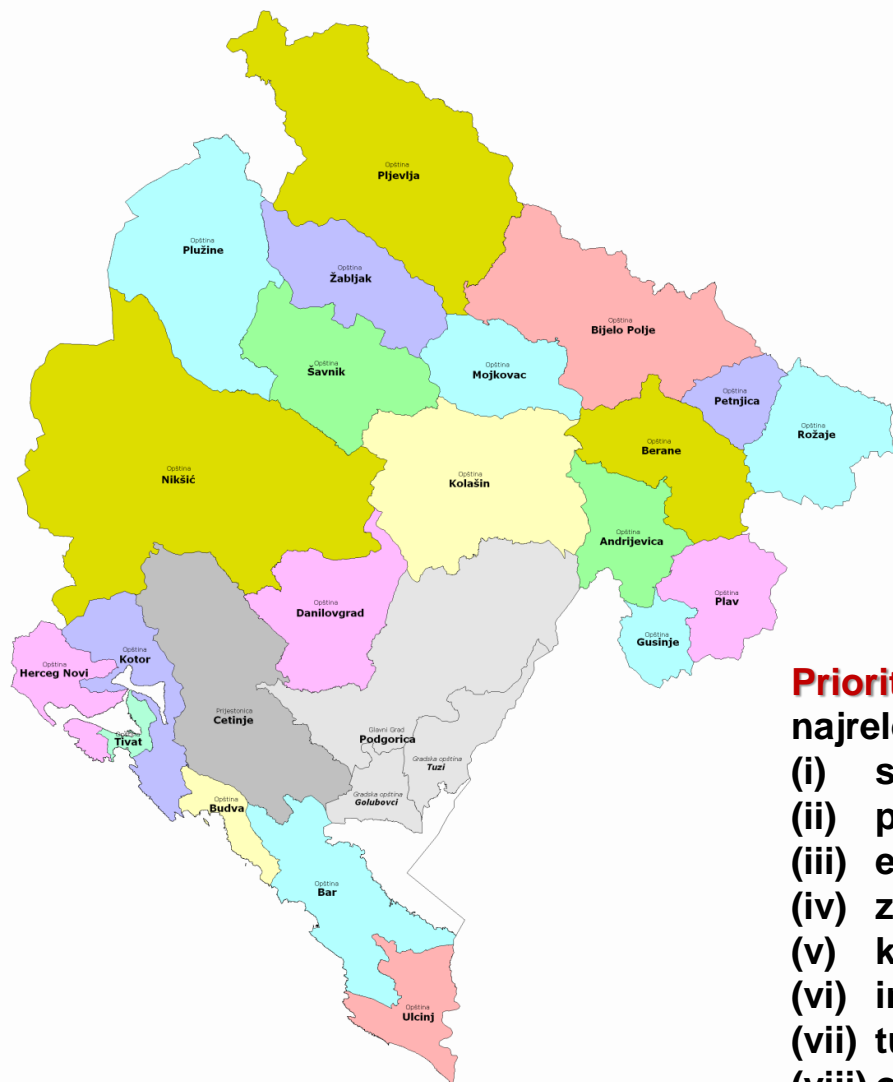
Ciljevi strategije do 2020

1. **Rast stope zaposlenosti** među stanovništvom starosnog doba 20-64 godina, sa postojećih 69% na 75%.
2. **Investiranje 3% BDP-a u istraživanje i razvoj**, posebno unapređenjem uslova za ulaganje u ove oblasti od strane privatnog sektora i razvijanje novih indikatora za praćenje inovacija.
3. Smanjenje emisije gasova koji stvaraju efekat staklene bašte za najmanje 20% u poređenju sa nivoom emisije zabilježenim 90tih godina, ili za 30% u idealnim uslovima, povećanje udjela obnovljivih izvora energije u konačnoj energetskej potrošnji na 20% i postizanje povećanja od 20% u oblasti energetske efikasnosti (tzv. „**20/20/20**“ **klimatsko-energetski ciljevi**).
4. Udio osoba koje rano **napuštaju školovanje** treba smanjiti na 10%, sa postojećih 15%; povećati broj osoba starosti između 30-34 godina koje imaju **treći stepen obrazovanja** sa postojećih 31% na najmanje 40%.
5. Smanjenje broj evropskih građana koji žive ispod nacionalne granice **siromaštva** za 25%, što znači izbavljenje 20 miliona građana iz siromaštva.

Pet ciljeva, tri prioriteta i sedam inicijativa razvojne strategije EU

BRZI RAZVOJ	ODRŽIVI RAZVOJ	SVEOBUHVAATNI RAZVOJ
<p>INOVACIJE EU inicijativa „Unija inovacije" u cilju poboljšanja okvirnih uslova i pristupa R&D fondovima i snaženje lanca inovacija i podsticanje nivoa ulaganja u Uniji</p>	<p>KLIMA, ENERGETIKA, MOBILNOST EU inicijativa „Efikasna upotreba evropskih resursa " u cilju udvostručenja ekonomskog rasta od upotrebe resursa, pružanje podrške prelasku na ekonomiju sa niskim stepenom emisije ugljenika, povećanje upotrebe obnovljivih izvora energije, modernizacija saobraćajnog sektora, i promovisanje energetske efikasnosti.</p>	<p>ZAPOSLENJE I STRUČNE VJEŠTINE EU inicijativa „Agenda za nove vještine i poslove" namijenjena modernizaciji tržišta rada i osposobljavanje lica kroz razvijanje vještina tokom cijelog životnog ciklusa u cilju povećanja radne participativnosti i boljeg usaglašavanja ponude i potražnje na tržištu rada.</p>
<p>OBRAZOVANJE EU inicijativa " Mladi u pokretu " u cilju unapređenja efikasnosti obrazovnih sistema i jačanja atraktivnosti evropskog visokog obrazovanja na međunarodnom nivou.</p>	<p>KONKURENTNOST EU inicijativa „Industrijska politika u eri globalizacije" u cilju unapređenja poslovnog okruženja, posebno za razvoj malih i srednjih preduzeća, i podrška razvoju snažne i održive industrije koja će biti konkurentna na globalnom nivou.</p>	<p>SUZBIJANJE SIROMAŠTVA EU inicijativa „Evropska platforma protiv siromaštva" u cilju obezbjeđenja socijalne i teritorijalne kohezije tako da se benefiti i poslovi dijele, kako bi osobe koje su na ivici siromaštva ili su socijalno isključene bile u mogućnosti da žive dostojanstveno i uzmu aktivno učešće u društvenom životu.</p>
<p>DIGITALNO DRUŠTVO EU inicijativa „Digitalna agenda za Evropu" u cilju ubrzanja protoka brzog interneta i promovisanja koristi digitalnog jedinstvenog tržišta za domaćinstva i preduzeća.</p>		

STRATEŠKI CILJEVI REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE (2014-2018)

Opšti cilj: postizanje
ravnomjernijeg socio-
ekonomskog razvoja svih
jedinica lokalne samouprave
i regiona, zasnovanog na
konkurentnosti, inovativnosti
i zapošljavanju (uz **ubrznani
razvoj manje razvijenih JLS i
regiona i zaštitu životne
sredine**)

Prioritetne oblasti razvoja do kraja 2020. godine, a koje su najrelevantnije za ravnomjerniji regionalni razvoj su:

- (i) saobraćaj i ostala javna infrastruktura;
- (ii) poljoprivreda i ruralni razvoj;
- (iii) energetika;
- (iv) zaštita životne sredine;
- (v) konkurentnost i inovacije;
- (vi) industrija
- (vii) turizam i kultura
- (viii) obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike

CILJEVI NPI 2008-2012

- program za sprovođenje SSP i pripremu pristupnog, pregovaračkog procesa -

- **ŠTA SU CILJEVI PO POLITIKAMA** - definisanje strateških razvojnih ciljeva, kao i odgovarajućih politika, reformi i mjera potrebnih za realizaciju ovih ciljeva - u procesu EI CG;
- **KROZ KOJE PROPISE** - utvrđivanje detaljnog plana usklađivanja zakonodavstva i izgradnje institucionalnih kapaciteta;
- **KOLIKO LJUDI I SREDSTAVA** - definisanje ljudskih i budžetskih resursa, kao i
- **OČEKIVANA POMOĆ EU** - predviđanje strane podrške potrebne za ispunjenje planiranih zadataka.

POKAZATELJI PRIVREDNOG RAZVOJA

I Vrste pokazatelja privrednog razvoja

II Ograničenja prilikom mjerenja ekonomske aktivnosti

III Konceptualni problemi pri korišćenju pojedinih razvojnih pokazatelja

IV Pokazatelji nejednakosti u raspodjeli

Znacaj pokazatelja PR

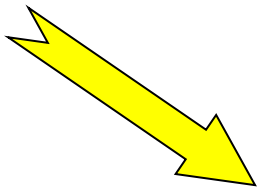

- Pokazatelji privrednog razvoja treba da u što većem stepenu:
 1. **Odslikavaju nivo privredne razvijenosti određene zemlje**
 2. **Definišu ključne razvojne probleme**
 3. **Pomognu kreatorima makroekonomske politike kako da postupaju u određenim situacijama**

Pravila

1. Kao **polazni kriterijum** uvijek koristiti: ostvarenje ekonomskog **rasta**, smanjenje **nezaposlenosti**, smanjenje **siromaštva**. Pokazatelji su: visina i kretanje BDP/pc, kretanje stope nezaposlenosti, pokazatelj o udjelu siromašnog u ukupnom stanovništvu.
2. Razvoj je uvijek praćen strukturnim promjenama, pa se **promjena sektorske strukture** koristi kao jedan od kriterija za ocjenu razvoja.
3. Upotrijebiti **što veći broj pokazatelja** ukoliko želimo dobiti pouzdanu ocjenu o razvoju i razvijenosti.
 - Najznačajnije pokazatelje koje koristimo kod ocjenjivanja razvoja sadrže MEDJUNARODNE STATISTIKE.
 - **METODE ANALIZE POKAZATELJE PRIVREDNOG RAZVOJA :**
 - a) **istorijski metod zemlje,**
 - b) **komparativni metod** (poredjenje više zemalja) ili
 - c) **ekonomsko politički metod** (poredjenje postavljenih razvojnih zadataka sa njihovim ostvarenjem)

Vrste pokazatelja

- 1. Naturalno izraženi pokazatelji
privrednog razvoja;**
- 2. Ekonomsko-socijalni pokazatelji;**
- 3. Naučno-tehnološki pokazatelji;**
- 4. Vrijednosno izraženi pokazatelji;**

Naturalni pokazatelji

Koriste se za iskazivanje dostignutog nivoa **poljoprivrednog i industrijskog** razvoja zemlje.

1. Proizvodnja pojedinih oblika hrane (primarna proizvodnja i prehrambena industrija)

2. Proizvodnja strateških proizvoda (daju se u formi per capita)

- Na značaju dobijaju pokazatelji vrijednosti proizvodnje novih tehnologija

WINE: production and trade

	WINE EXPORT		WINE IMPORT	
	2013	2014	2013	2014
AL	1,1%	2,0%	0,4%	0,0%
BA	10,2%	15,3%	1,6%	2,3%
RS	33,5%	44,0%	45,3%	37,0%
MK	0,2%	0,0%	13,6%	12,8%
KS	5,0%	4,7%	0,3%	0,0%
CEFTA	50%	66%	60,8%	51,8%
OTHER	50%	34%	39,2%	48,2%
TOTAL (€)	17.872.717	13.752.367	4.451.495	4.861.282
NET EXPORT	13.421.222	8.891.085		
in AGRI exp.	28,5%	14,1%		
in Total exp.	4,8%	4,1%		
Production, € (ProdCom)	28.847.000			
Production, hl (ProdCom)	109.981			

Montenegro is net exporter of wine – the biggest export commodity in food sector (about 60% of production is exported in the last few years, out of which 2/3 in CEFTA in 2014)

BEER: production and trade

Trade partners of Montenegro	BEER EXPORT		BEER IMPORT	
	2013	2014	2013	2014
AL	32,70%	26,10%		
BA	24,70%	29,90%		0,10%
RS	0,10%	0,01%	62,50%	56,80%
MK	1,56%	1,08%		
KS	31,13%	28,17%	3,50%	1,80%
CEFTA	90,15%	85,21%	66,00%	58,70%
Other countries	7,70%	6,70%	34,00%	39,80%
HR	2,10%	8,10%	0,40%	1,50%
TOTAL	100%	100%	100%	100%
In EUR	3.734.037	4.000.704	5.217.859	6.220.740
NET Export, EUR	-1.483.822	-2.220.036		
in AGRI exp.	6,0%	4,1%		
in Total exp.	1,0%	1,2%		
Production, in EUR, (ProdCom)		24.112.000		
Production, in hl (ProdCom)		364.511		
Consumption of beer in MN, €		26.332.036		
“Trebjesa” in total consumption		92%		

Montenegro is net importer of beer (coverage of import about 70%)
Trebjesa covers more than 90% of domestic consumption (ProdCom) and exports about 15% of production.

Šta CG proizvodi?

Proizvodnja važnijih industrijskih proizvoda, 2015. godina							
NACE	Naziv proizvoda	Jedinica mjere	2011	2012	2013	2014	2015
B	VAĐENJE RUDA I KAMENA						
05	Lignit	t	1.972.671	1.785.999	1.692.535	1.655.045	1.734.768
07	Crveni boksit	t	158.164	-	61.154	82.182	50.369
08	Morska so	t	10.000	16.000	10.000	-	-
C	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA						
10	Svježe meso	t	1.387	1.398	2.717	2.133	2.405
10	Pasterizovano mlijeko	hl	21.165	20.045	39.891	44.015	41.780
11	Lozova rakija	hl	4.114	3.313	3.599	3.437	3.304
11	Prirodna vina	hl	104.436	102.966	93.011	99.981	113.241
11	Pivo	hl	404.396	433.880	400.720	364.511	357.804
16	Rezana građa smrče i jele	m ³	62.937	46.472	37.284	57.784	81.853
16	Rezana građa bukve	m ³	4.176	5.352	5.790	3.161	7.792
16	Balkonska vrata, kompletna i ostala vrata	kom.	2.527	1.000	896	705	226
16	Bukov parket	m ²	-	-	-	-	-
18	Ambalaža od valovite lepenke	t	1.178	-	604	961	649
18	Novine i časopisi	t	1.304	1.168	1.111	1.121	1.075
18	Knjige i brošure	t	317	327	326	507	438
20	Kiseonik, azot, acetilen	t	617	315	305	474	617
20	Rastvori za infuziju	t	1.196	1.325	229	980	842
23	Negašeni kreč	t	3.448	-	-	-	-
23	Rezane mermerne ploče	m ²	32.804	48.495	49.267	59.783	54.641
23	Amorfne i anodne mase	t	52.732	42.418	26.487	22.576	21.908
24	Ingoti i brame od čelika	t	42.271	20.180	19.723	-	36.602
24	Kont. liveni odlivci od čelika iz el. peći	t	18.893	7.981	-	-	-
24	Teški, srednji i laki šipkasti čelik	t	33.777	8.024	-	-	-
24	Aluminijum u ingotima	t	92.838	74.813	47.951	42.767	42.499
24	Odlivci od aluminijuma	t	1.921	-	832	-	1.122
34	Remont i tekuće održavanje	hilj.ef.čas.	235	198	248	151	100
D	SNABDIJEVANJE EL. ENERGIJOM, GASOM, PAROM I KLIMATIZACIJA						
35	Hidro elektricna energija	MWh	1.208.880	1.477.063	2.507.666	1.722.031	1.442.083
35	Termo elektricna energija	MWh	1.597.052	1.367.393	1.438.677	1.480.689	1.545.203
35	Ukupno	MWh	2.805.932	2.844.456	3.946.343	3.202.720	2.987.286

Mlječni proizvodi, jaja, med...

CRNA GORA - mlječni proizvodi 2014 (MLJEKARE) - kg			Jaja		Med	
Maslac / <i>Butter</i>	11.179		ukup.(000)	po kokoški	ukup.(t)	po košn.kg
Kajmak (skorup) / <i>Traditional butter</i>	56.457	2004	59 187	134	532	14
Sir / <i>Cheese (1,3 kg proizvodnja sira po</i>	855.606	2005	55 755	138	610	14
Sir od kravljeg mlijeka / <i>Cheese from cows Milk (pure)</i>	824.863	2006	46 727	114	522	13
Sir od ovčjeg mlijeka / <i>Cheese form ewes milk (pure)</i>	zaštićeni podatak /	2007	71 299	143	485	13
Sir od kozjeg mlijeka / <i>Cheese from goats milk</i>	26.610	2008	54 635	147	476	28
Meki sir / <i>Soft cheese</i>	195.826	2009	55 984	152	251	14
Polutvrđi sir / <i>Medium-hard cheese</i>	484.433	2010	64 199	151	173	8
Tvrđi sir / <i>Hard cheese</i>	48.096	2011	75 804	169	394	9
Svježi sir / <i>Fresh cheese</i>	127.251	2012	68 060	157	554	13

Ekonomsko-socijalni pokazatelji

 Koriste se za iskazivanje **dostignutog nivoa ekonomskog i socijalnog razvoja** zemalja.

1. Zaposlenost, nezaposlenost;
2. Prosječni dohoci;
3. Pojedini oblici socijalne zaštite,
4. Izdvajanja za obrazovanje;
5. Broj ljekara na 100 stanovnika;
6. Očekivano trajanje života, troškovi ishrane u raspoloživom dohotku domaćinstava, uslovi stanovanja...

(Naglašen parcijalni karakter)

Neki parcijalni (fizički ili prirodni) pokazatelji nivoa razvijenosti zemlje:

- Vrijednost proizvodnih fondova po stanovniku
- Vrijednost proizvodnih fondova po radno sposobnom stanovniku
- % zaposlenosti radno sposobnog stanovništva
- Gustina putne mreže na 1000 km²
- Udio gradskog u ukupnom stanovništvu
- Udio nepoljoprivrednog u ukupnom stanovništvu
- Potrošnja električne energije po stanovniku
- Promet u trgovini na malo po stanovniku
- Potrošnja za obrazovanje po stanovniku
- Potrošnja za zdravlje po stanovniku
- Broj telefonskih priključaka na 1000 domaćinstava
- Broj automobila na 1000 stanovnika
- Broj TV prijemnika na 1000 stanovnika
- Broj knjiga u bibliotekama na 1000 stanovnika
- Broj korisnika interneta na 100 stanovnika
- Duzina životnog vijeka stanovnika

HDI

- Jedan od najpoznatijih pokušaja u merenju stepena zadovoljenja potreba je "**INDEKS HUMANOG RAZVOJA**" (ili "indeks kvaliteta života", engl. *Human Development Index* - HDI): praćenje indeksa pokrenuto je 1990. godine.
- Svake godine, zemlje članice UN se rangiraju prema ovoj formuli (UNDP Human Development Report)

HDI indeks mjeri prosječna dostignuća zemalja po **tri osnovne grupe pokazatelja** u ljudskom razvoju:

1. kvalitet života mjeren **dužinom trajanja života**,
2. **stepen obrazovanja** mjeren procentom pismenosti odraslog stanovništva i stopom upisa djaka, kao i
3. nivo **BDP/pc prema kupovnoj moći građana** izraženoj u \$

- Nedostaci HDI sintetičkog pokazatelja: ne govori ništa o nejednakostima u raspodjeli , procenat pismenosti nije dovoljno pouzdan..

HDI 2017 Zemlja	HDI vrijednost	Očekivano trajanje života u godinama (SDG 3)	Očekivano trajanje školovanja u godinama (SDG 4.3)	Prosječan broj godina školovanja (SDG 4.6)	GNI/pc (SDG 8.5) (const 2011 PPP s), 2017
VERI HIGH HDI	0,944 do 0,800, 58 zemalja Veoma visok indeks humanog razvoja				
1 Norveška	0,953	82,3	17,9	12,6	68.012
25 Slovenia	0,896	81,1	17,2	12,2	34.258
46 Hrvatska	0,831	77,8	15,0	11,3	22.162
50 Crna Gora	0,814	77,3	14,9	11,3	16.779
HIGH HDI	0,798 do 0,700, 52 zemalja Visok HDI				
67 Srbija	0,787	75,3	14,6	11,1	13.019
68 Albanija	0,785	78,5	14,8	10,0	11.886
77 BiH	0,768	77,1	14,2	9,7	11.716
80 FYRoM	0,757	75,9	13,3	9,6	12.505
86 Kina	0,752	76,4	13,8	7,8	15.270
MEDIUM HDI	0,699 do 0,556, 40 zemalja Srednji HDI				
130 Indija	0,640	68,8	12,3	6,8	6.353
147 Angola	0,581	61,8	11,8	5,1	5.790
LOW HDI	0,546 do 0,354, 39 zemalja Nizak HDI				
186 Čad	0,404	53,2	8,0	2,3	641
189 Niger	0,354	60,4	7,2	2,0	906
SVIJET	0,728	72,2	8,4	12,7	15.295

Sve EU
zemlje i CG
su u ovoj
grupi!

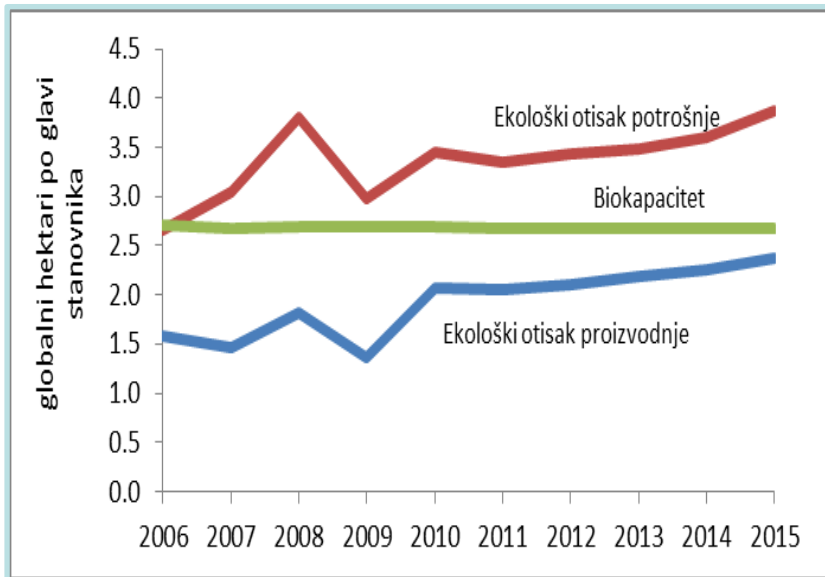
Sub-saharska
Afrika

- **HUMAN DEVELOPMENT INDEX (HDI):** A composite index measuring average achievement in three basic dimensions of human development—a long and healthy life, knowledge and a decent standard of living.
- **LIFE EXPECTANCY AT BIRTH:** Number of years a newborn infant could expect to live if prevailing patterns of age-specific mortality rates at the time of birth stay the same throughout the infant's life.
- **MEAN YEARS OF SCHOOLING:** Average number of years of education received by people ages 25 and older, converted from education attainment levels using official durations of each level.
- **EXPECTED YEARS OF SCHOOLING:** Number of years of schooling that a child of school entrance age can expect to receive if prevailing patterns of age-specific enrolment rates persist throughout the child's life.
- **GROSS NATIONAL INCOME (GNI) PER CAPITA:** Aggregate income of an economy generated by its production and its ownership of factors of production, less the incomes paid for the use of factors of production owned by the rest of the world, converted to international dollars using purchasing power parity (PPP) rates, divided by midyear population. 42

http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf

Neki primjeri složenih indikatora razvoja, tzv. Kompozitni indikatori

Composite Indicator(s)	Description
Human Development Index (HDI) – INDEKS RAZVOJA PO MJERI ČOVJEKA	Provides an alternative to national income as a standard metrics of development as it measures well-being as function of three different components: longevity, education, and income.
Social Progress Index (SPI) INDEKS DRUŠTVENOG PROGRESA	Assesses the three major dimensions of social progress (Basic Human Needs, Foundations of Wellbeing, and Opportunity) by including parameters highly aligned with several SDGs
Gender Inequality Index (GII) INDEKS RODNE NEJEDNAKOSTI	Monitors the gender equality aspect of social development, complementing the SPI
Ecological Footprint EKOLOŠKI OTISAK	Measures human demand for renewable sources and ecosystem services against the supply of such resources and services from natural ecosystems at the global, national, and individual level
Domestic Material Consumption (DMC) DOMAĆA POTROŠNJA MATERIJALA	Measures the consumption (total mass) of physical goods (Biomass, Metals and ores, Non-metals and Fossil fuels) by an individual, a country or the world.
Land Consumption POTROŠNJA PROSTORA	A GIS-based approach to monitor the spatial status of land and land use changes
Resource Productivity PRODUKTIVNOST RESURSA	Calculated as GDP divided by DMC, it measures the efficiency of countries in generating economic value added per unit of material used (decoupling) . Kada se BDP podijeli apsolutnim iznosom DMC-a, dobija se indikator produktivnosti resursa (RP), koji predstavlja mjeru iznosa dodate vrijednosti povezane sa jedinicom domaće potrošnje materijala.
Genuine Progress Indicator (GPI) INDEKS ISTINSKOG RAZVOJA	Measures the net income of a country, including non-market benefits , and accounts for the negative effects that current income and production generation has on the assets underpinning income generation

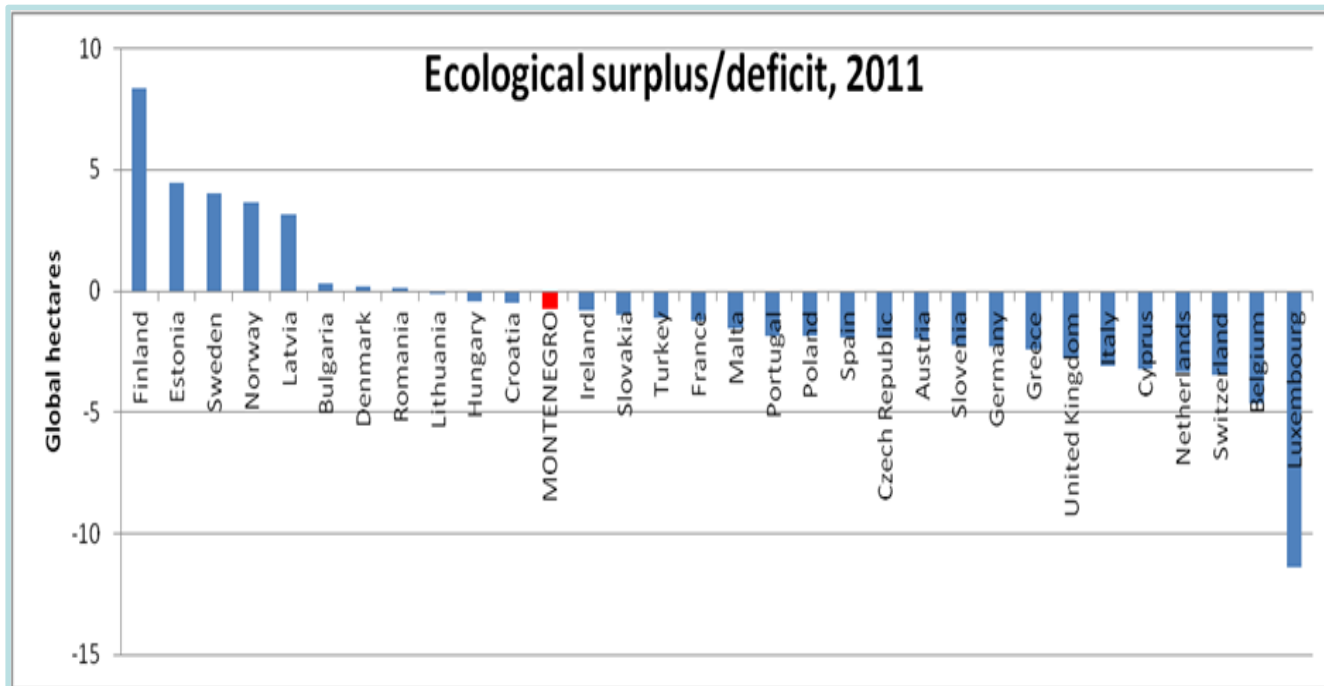

EKOLOŠKI OTISAK POTROŠNJE po glavi stanovnika (crvena linija), biokapacitet (zeleno linija) i ekološki otisak proizvodnje (plava linija) **Crne Gore, 2006-2015**.

Površina između ekološkog otiska potrošnje i biokapaciteta ukazuje na prisustvo akumulirajućeg deficita biokapaciteta.

Rezultati za period 2006-2011 se zasnivaju na podacima dobijenim praćenjem, dok se rezultati za period 2012-2015 zasnivaju na projekcijama

Ravnoteža biokapaciteta (ekološki otisak minus biokapacitet) Crne Gore i odabranih zemalja, u 2011. godini

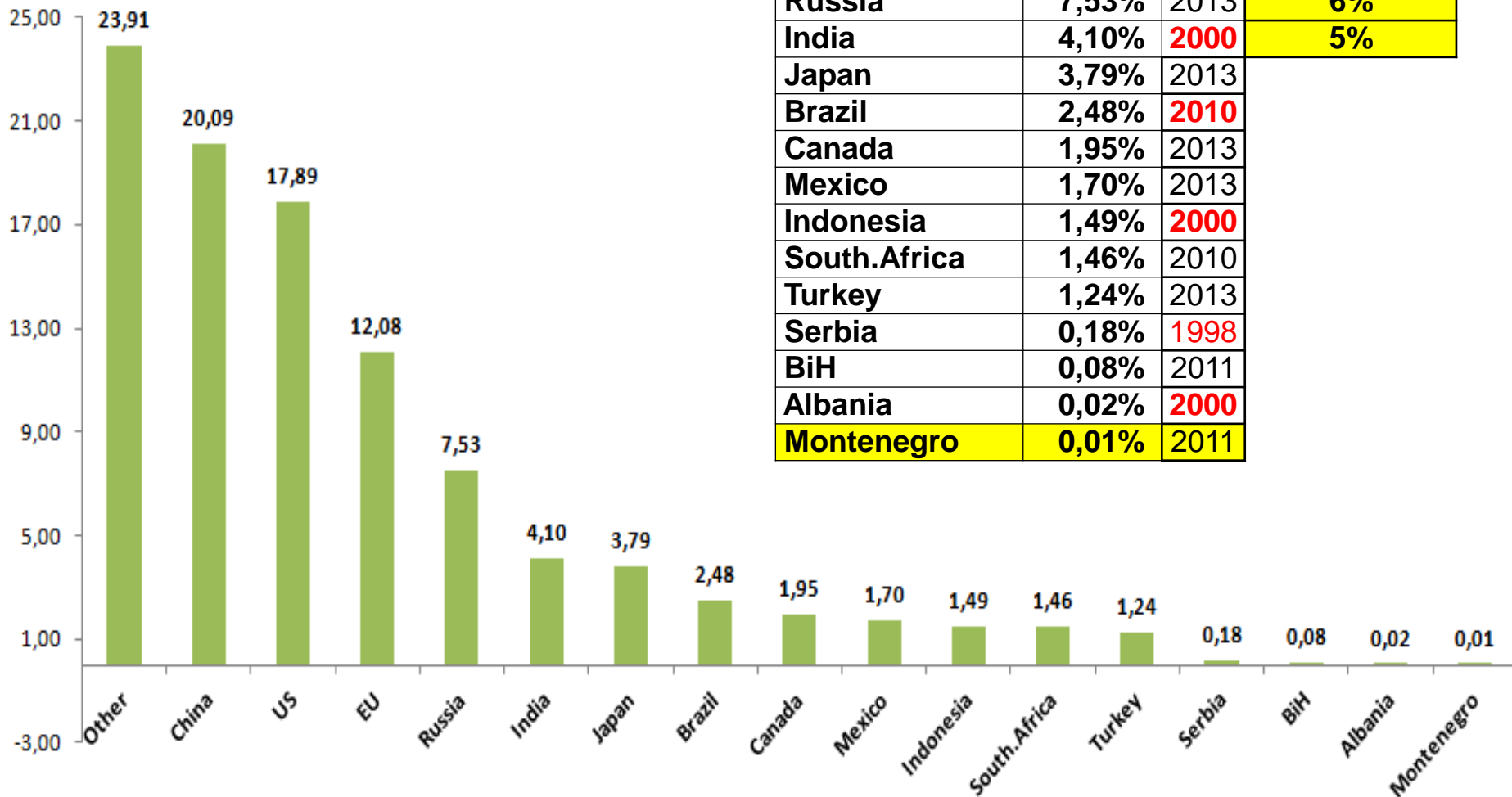

PARISKI SPORAZUM

- Prvi opšti pravno obavezujući **GLOBALNI SPORAZUM o promjeni klime,** o smanjenju emisija sa efektom staklene bašte (GHG)
- Usvojen u Parizu decembra 2015.; Crna Gora potpisala Sporazum 22.4.2016. u Njujorku (predsjednik Vujanović); do maja 2017. godine ratifikovan u parlamentima 147 zemalja od 197 zemalja potpisnica
- **Dugoročni cilj:** globalno zagrijavanje ograničiti na nivou znatno nižem od **2°** u poređenju sa predindustrijskim periodom, ulagati napore da se taj porast ograniči na **1,5°**
- **Namjeravani nacionalni doprinos Crne Gore** u skladu sa odlukom 1/CP 19 i 1/CP 20 Okvirne konvencije UN o klimatskim promjenama (UNFCCC) – **najmanje 30% smanjenja emisija GHG** u periodu do 2030. godine u odnosu na nivo iz bazne 1990. godine
- **Ambicija i transparentnost:** petogodišnje izvještavanje, uz snažnije ciljeve u odnosu na već postavljene u oblasti smanjenja emisija

Ukupne globalne GHG emisije (u vezi sa čl. 21 Pariskog sporazuma)

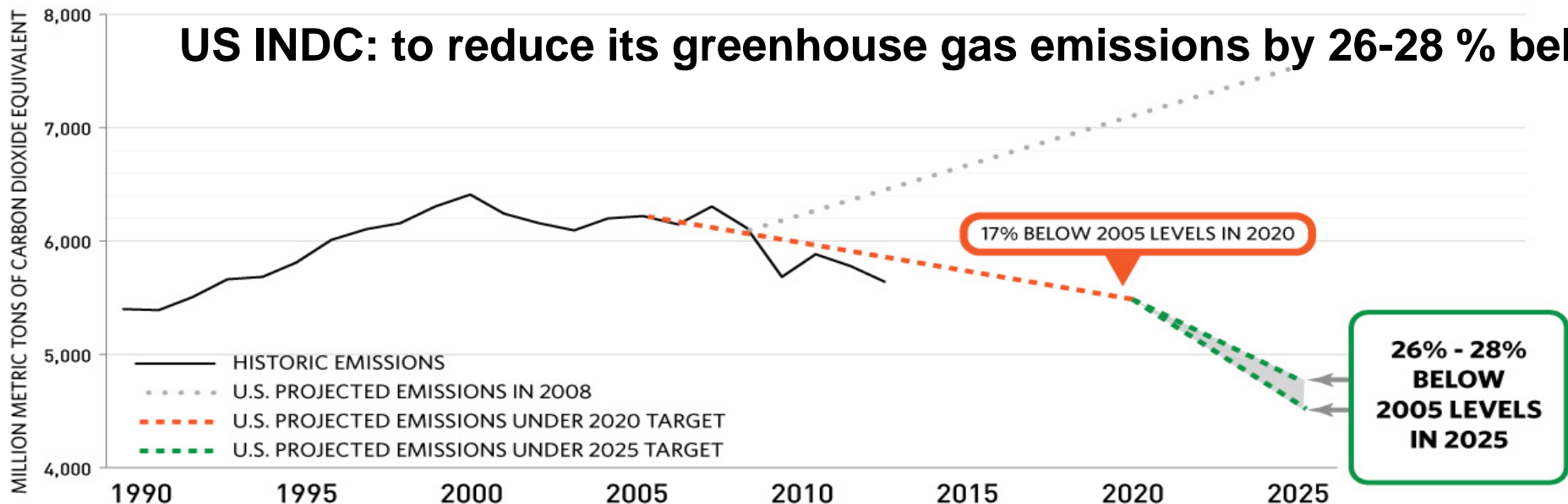

Prikupljeno kroz komunikaciju sa zemljama ugovornicama UNFCCC – UN okvirne konvencije o klimatskim promjenama, za potrebe čl. 21 Pariskog sporazuma

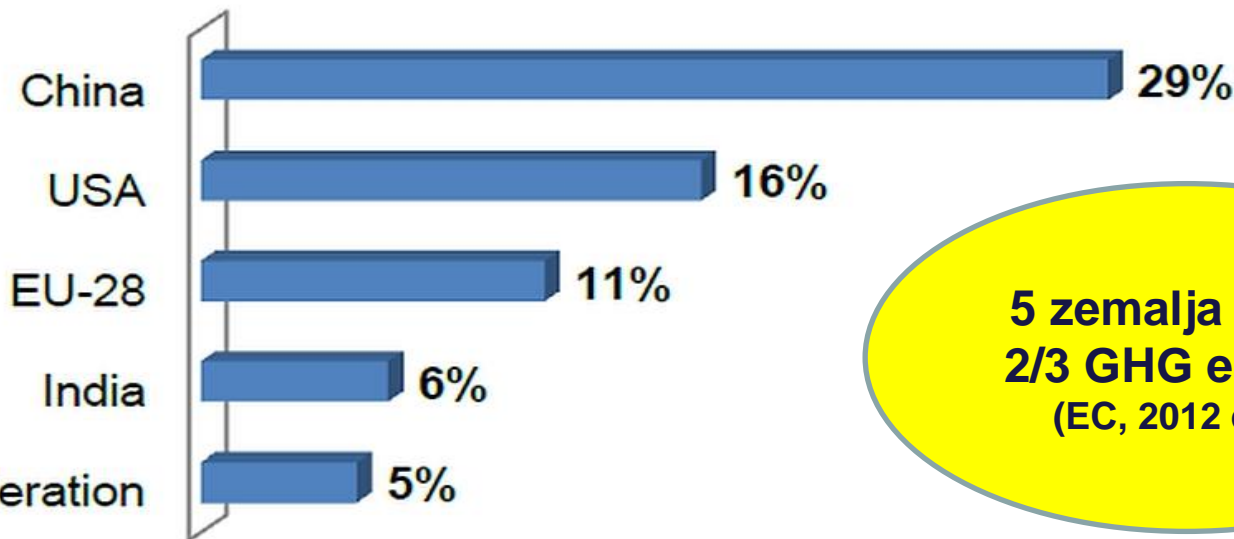
Struktura u skladu sa procijenjenom okvirnom ukupnom emisijom - 37.164.479 Gg CO2 equivalent

U.S. EMISSIONS UNDER 2020 AND 2025 TARGETS

US INDC: to reduce its greenhouse gas emissions by 26-28 % below

Top global CO₂ emitters (2012)

CN – najveći emiter; rast emisija 2012. čak 290% u odnosu na 1990.g. (70% u odnosu na 2005.g.)

5 zemalja = oko 2/3 GHG emisija (EC, 2012 data)

Pregled izabranih projekata za smanjenje emisija CO2

	INVESTICIJE	2017-2030
I	ENERGETIKA	
1	Nove hidroelektrane	
	1.1 Projekat hidroelektrana na rijeci Morači	493,71
	1.2 Projekat hidroelektrana na rijeci Komarnici	178,00
2	Revitalizacija postojećih HE	
	2.1 Projekat revitalizacije HE Piva	62,70
	2.2 Projekat revitalizacije HE Perućica	44,00
3	TE PLJEVLJA	
	3.1 Projekat revitalizacije TE PV	64,50
	3.2 Projekat izgradnje TE PV II	385,20
4	OIE - program izgradnje vjetroelektrana	
	4.1 Krnovo (završeno - 120 mil €, 72 MW)	
	4.2 Vjetroelektrana Možura (46 MW)	76,00
	4.3 Vjetroelektrana 3 (33MW)	55,00
5	Male hidro elektrane	
	5.1 Izgradnja malih HE	160,00
	5.2 Revitalizacija postojećih mHE	19,00
6	Investicije u EE i podsticanje EE i OIE iz budžeta	140,00
7	Izgradnja elektrane na bio-gas	1,20
II	INDUSTRIJA	
	KAP - modernizacija tehnološkog procesa	48,60
III	POLJOPRIVREDA	
	1. Agro-ekološke mjere	26,12
	UKUPNO (mil EUR)	1.754,03

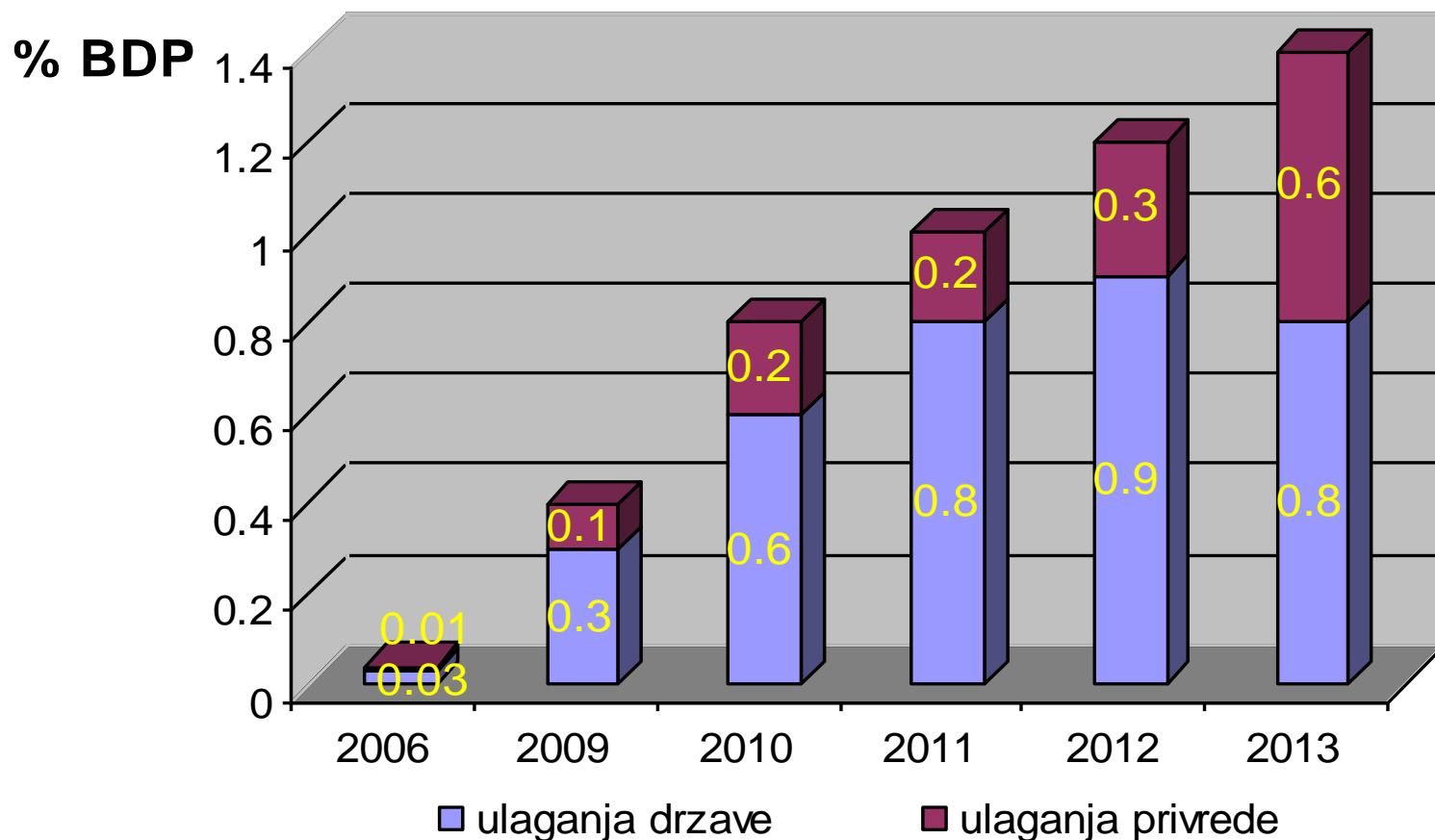
Naučno-tehnološki pokazatelji

Koriste se za iskazivanje **dostignutog nivoa naučnog i tehničkog razvoja** zemalja.

1. Obim i struktura troškova istraživačko razvojnog rada;
2. Naučno istraživačka baza zemlje,
3. Obim i forme transfera tehnologije;
4. Udio proizvoda novih tehnologija u svjetskom izvozu;
5. Patenti; razvijenost proizvodnje i tržišta tehnologije;
6. Tehnološki i trgovinski bilans zemlje.

Nacionalna politika za istraživanje i razvoj

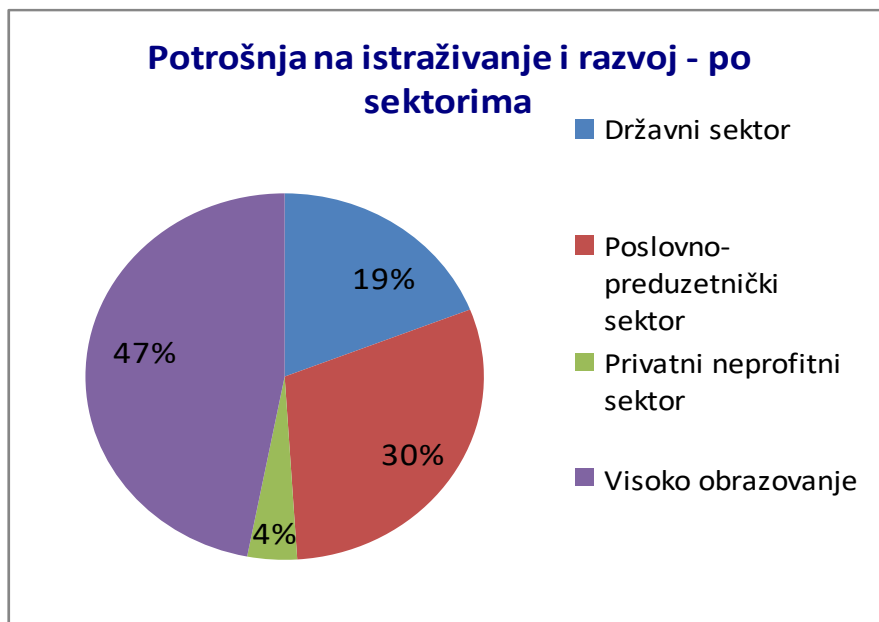
Grafikon: PLAN - Predlog rasta ulaganja u NID
(naučno-istraživačku djelatnost) u Crnoj Gori do 2013. godine

Pregovori sa EU u poglavlju 25 – Nauka i istraživanje, 2013:
“ulaganja će porasti na 1,6% do 2016.g.”

Gross domestic expenditure on research and development (GERD) – Bruto društvena potrošnja na istraživanje i razvoj

INDIKATOR	2011	2013	2014	2015
Ukupna potrošnja na I&R (GERD) (% BDP-a)	0.31	0.37	0.36	0.38
GERD prema izvoru sredstava – državni budžet (% BDP)	0.15	0.12	0.17	0.22
GERD prema izvoru sredstava – Preduzeća (% BDP-a)	0.11	0.14	0.10	0.11

Gotovo polovina I&R aktivnosti (47%) odvijala u sektoru visokog obrazovanja, a slijedi poslovni sektor sa 30%.

Vrijednosni pokazatelji

1) BRUTO DOMAĆI PROIZVOD – BDP vrijednost svih realizovanih proizvoda i usluga jedne zemlje u godini dana; (<i>Gross Domestic Product GDP</i>),	3) NETO DOMAĆI PROIZVOD (NDP) = BDP – amortizacija (<i>Net Domestic Product NDP</i>)
+ plus primljeni faktorski dohoci iz inostranstva i - minus plaćeni faktorski dohoci inostranstvu =	
2) BRUTO NACIONALNI DOHODAK - BND (<i>Gross National Product GNP or GNI – Gross national income</i>),	4) NETO NACIONALNI DOHODAK (NND) = BND – amortizacija (<i>Net National Product NNP</i>).
	- indikretni porezi i druga statistička neslaganja
• Nacionalni dohodak se raspodjeljuje na: nadoknade zaposlenim, neto kamate, profit firme, vlasnički dohodak i dohodak od rente, uključujući razne dodatke	

Vrijednosti pokazatelji govore o finansijskim iznosima ekonomskih velicina!

Da se podsjetimo!

BDP - Osnovni i najvažniji makroekonomski agregat

- BDP(GDP) u tržišnim cijenama iskazuje vrijednost svih proizvedenih roba i usluga jedne zemlje u jednom periodu/godini/,
- MONSTAT obračunava bruto domaći proizvod na godišnjem nivou za **ekonomsku teritoriju Crne Gore**, po proizvodnoj i potrošnoj metodi.
- **BDP po potrošnoj metodi** izračunava se kao **zbir potrošnje** domaćinstava, državne potrošnje, investicija, promjene u zalihama i salda izvoza i uvoza roba i usluga (**MONSTAT**).
- **BDP po proizvodnoj metodi** izračunava se kao **zbir dodatih vrijednosti** svih rezidentnih institucionalnih jedinica, tj. kao **razlika između autputa i intermedijalne potrošnje**. Odnosno, zbir bruto dodatih vrijednosti po djelatnostima i poreza na proizvode, umanjenih za subvencije na proizvode (**MONSTAT**). Prednost ovog metoda jeste mogućnost sagledavanja doprinosa pojedinih aktivnosti ukupnom ekonomskom rastu zemlje.
- **BDP po metodi dohodaka** (zbir nadnica, rente, kamate i profita)

II Ograničenja prilikom mjerenja ekonomske aktivnosti

1. **Pitanje istinitosti / TAČNOSTI** iskazanih statističkih podataka (slaba statistička infrastruktura)
2. **Postojanje vantržišnih transakcija** (neregistrovane i neoporezovane privredne aktivnosti – siva ekonomija; crno tržište;)
3. **Rast GNP/BND se ne koriguje po osnovu degradacije prirodne sredine** (rast zagađenja)
4. **Dužina radne nedjelje i raspoloživo slobodno vrijeme** (više slobodnog vremena može učiniti da se zaposleni osećaju bogatijim, iako se GDP/pc nije izmjenio)
5. **Dostupnost dobara, geografski položaj, vezani troškovi** (u LDCs neka dobra nisu uvijek dostupna na slobodnom tržištu; različiti troškovi života na različitim geografskim destinacijama i vezani tr. ..)

Dodatna ograničenja BDP kao visoko agregiranog monetarnog pokazatelja

- 1) razlike u relativnim cijenama usložnjavaju komparaciju relativnih nivoa BDP** /zbog različite raspoloživosti faktora, svaka zemlja se opredjeljuje za proizvodnju „jeftinijih” roba, pa njen BDP ispada relativno veći/
- 2) kupovna moć nacionalne valute je vrlo različita** (kupovna moć novca u različitim zemljama je različita, za 1\$ se može više kupiti u nekoj LDC nego u US)
- 3) selekcija zemalja i vremenskog intervala** za potrebe uporedne analize je uvijek diskutabilno pitanje (kako istaći razloge nejednake dinamike razvoja izmedju zemalja)

GDP/pc in PPP

- Poslednjih godina u međunarodnim komparativnim istraživanjima sve je u većoj upotrebi pokazatelj **bruto domaći proizvod po stanovniku meren kupovnom moći nacionalne valute** (*purchasing parity power PPP*).
- PREDNOST - **Paritet kupovne moći predstavlja faktor konverzije nacionalne valute, kojim se eliminišu razlike u nivoima cijena različitih privreda. To je korekcionni element i omogućava međunarodnu uporedivsot konkretnih velicina.**
- **PARITET KUPOVNE MOCI U \$** - iznos nacionalne valute koji je potreban da se kupi određena količina dobara na domaćem tržištu koliko se za jedan dolar može kupiti u SAD. Razlike u nivoima *GDP* per capita iskazanih u zvaničnim, i na temelju pariteta kupovne moći, mogu biti vrlo izražene, posebno kod manje razvijenih zemalja.

Nedostaci BNP-a kao mjere privredne aktivnosti

1. Ne govori o **cilju proizvodnje** (razvojni prioriteti vs. stvarni uzroci rasta BDP),
2. Nije uračunata **vrijednost dobara koja nije plaćena** (npr. rad u kući, domaćice);
3. Ne govori ništa o **kvalitetu života** i nematerijalnim potrebama;

Net economic welfare

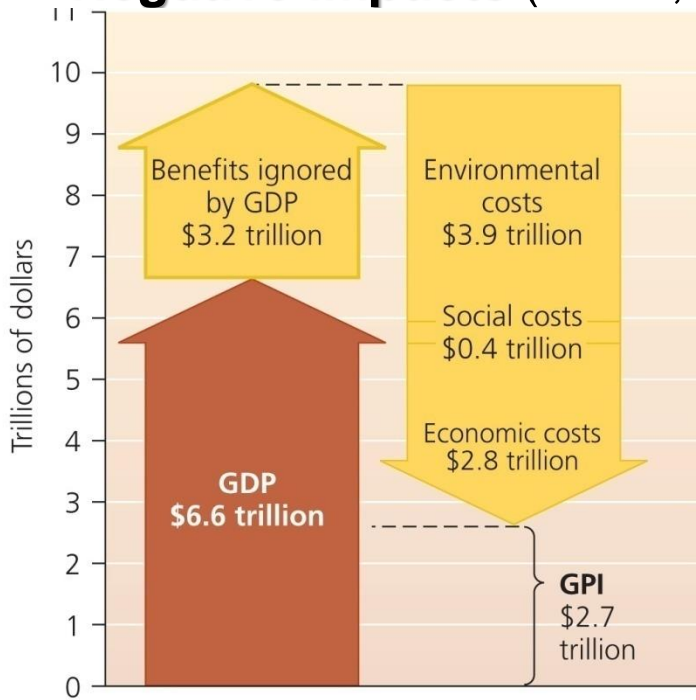
Neto ekonomsko blagostanje, mogli bi dobiti kada od **GNP-a** :

1. odbijemo sve **štete** koje proizvodnja nanosi okolini (faktori koji ne uvećavaju indikator zadovoljstva) /**environmental degradation**/
 2. uvrstimo određeni broj kategorija potrošnje koje nisu uključene u BDP -dodamo vrijednost dokolice /**leisure**/ i procjenjenu vrijednost **sive ekonomije**.
- Dijelom uvedeno u nekim skandinavskim zemljama, preporuka UN da se uvodi, ali nije utvrđena jedinstvena metodologija /tačniji indikator blagostanja nacije, ali tezak za obracun, tj. sprovođenje u praksi/

Može i ovako!

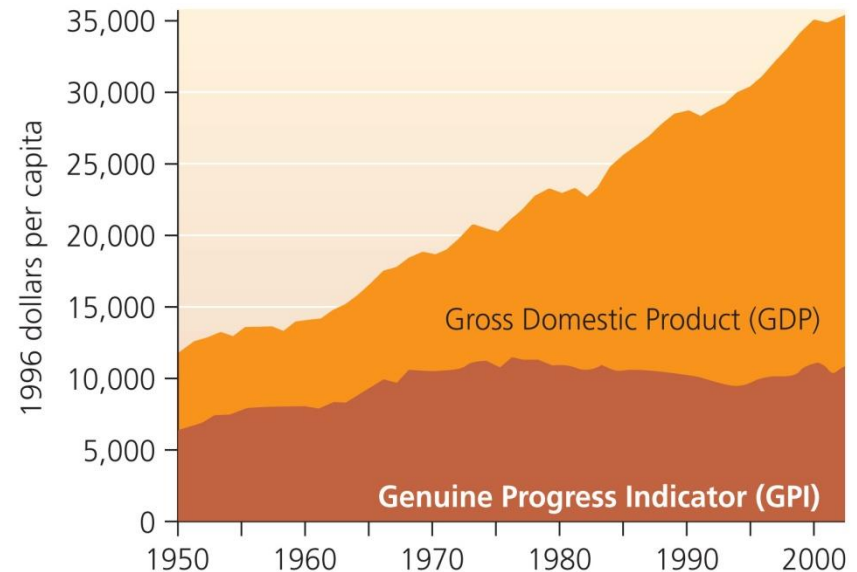
GPI: An alternative to the GDP

- **Genuine Progress Indicator (GPI) / PRAVI INDIKATOR PROGRESA /** = differentiates between desirable and undesirable economic activity
 - **Positive contributions** (i.e. volunteer work) not paid for with money are added to economic activity
 - **Negative impacts** (crime, pollution) are subtracted

(a) Components of GDP vs. GPI

Copyright © 2008 Pearson Education, Inc., publishing as Pearson Benjamin Cummings

(b) Change in U.S. GDP vs. GPI

Copyright © 2008 Pearson Education, Inc., publishing as Pearson Benjamin Cummings

In the U.S., GDP has risen greatly, but not GPI

III Problemi korišćenja pojedinih pokazatelja

- Kao posebno važne aspekte korišćenja pojedinih pokazatelja privrednog razvoja moguće je izdvojiti sljedeće:
 1. priroda agregatnih i pokazatelja per capita,
 2. pokazatelji nivoa i stope privrednog rasta,
 3. korišćenje pokazatelja razvoja u međunarodnim komparacijama,
 4. nominalni versus realni vrijednosni pokazatelji privrednog razvoja.

1. Priroda agregatnih i per capita pokazatelja

Prednost:

Omogućavaju međunarodnu uporedivost;

Nedostatak:

Daju nerealnu sliku pri velikim odstupanjima od prosječnih veličina (posebno pc pokazatelji)

2. Pokazatelji nivoa i stope privrednog rasta

Pokazatelji **nivoa** pokazuju prosječno blagostanje (dostignuta veličina određenog pokazatelja)

Stopa rasta pokazuje **brzinu, pravac promjene** tog blagostanja u vremenu.

Nedostatak:

Kada je **niska bazna veličina**, visoke stope rasta nisu realne, ne odlikavaju realne razvojne uspjehe, jer polaze od niskih startnih veličina.

3. Korišćenje pokazatelja razvoja u medjunarodnim komparacijama

- Kod međunarodnih analiza uvijek se sa pravom postavlja pitanje izbora zemalja čiji se pokazatelji razvoja kompariraju, kao i vremenskog perioda u kome se to poređenje realizuje.
- Objektivni pristup - adekvatna selekcija pokazatelja kod medjunarodnih poredjenja

4. Nominalni versus realni pokazatelji

Nominalni BDP- vrijednost outputa u tekućim cijenama;

- Promjene u nominalnim veličinama rezultat su **promjene cijena**

Realni BDP- vrijednost outputa u stalnim (baznim) cijenama.

IV Pokazatelji nejednakosti u raspodjeli

- **Socijalni minimum** predstavlja donju granicu dohotka koja garantuje pojedincu, odnosno domaćinstvu egzistencijalnu sigurnost. Ovaj minimum varira među pojedinim zemljama, a u kategorijalnom smislu obuhvata minimalni nivo ishrane, brige o zdravlju, odjeći i stanovanju.
- Domaćinstva koja ne raspolažu nivoom raspoloživog dohotka koji garantuje **egzistencijalni minimum** pripadaju grupaciji **siromašnih**;
- **"APSOLUTNO SIROMAŠTVO"** - % stanovništva u ukupnom stanovništvu koji ne raspolaže sumom finansijskih sredstava neophodnih za finansiranje egzistencijalnog minimuma
- **"EKONOMSKI UGROŽENO STANOVNIŠTVO"** – stanovnici preko linije apsolutnog siromaštva, zavisni od redovnih primanja; sklonost padu ispod linije siromaštva ako se pogorša ekonomska situacija i izostanu redovna mjesečna primanja

Nejednakost u raspodjeli

Osnovni oblici nejednakosti:

1. Nejednakost dohodka od rada (plata), koje predstavljaju $\frac{4}{5}$ ukupnih dohodka u RZ;
 2. Nejednakost dohodka od vlasništva
- U tržišnim privredama **jednakost u raspodjeli** dohotka nije cilj kome ovi sistemi po definiciji teže. Štaviše, takav cilj je u izrazito konfliktnom odnosu sa **tržišnom logikom privređivanja**. Ipak, prevelike nejednakosti u raspodjeli ostvarenog dohotka mogu biti jedan od značajnih ograničavajućih faktora razvoja u dugom roku.
 - Lorencova kriva; Gini koeficijent

Mjerenje nejednakosti

- Ukupna populacija se dijeli u “**kvantile**” ili **desetine grupa**, saglasno povećanom nivou dohotka (grupisanje pojedinaca po veličini dohotka), a zatim se određuje koji dio cjelokupnog nacionalnog dohotka prima svaka označena grupa
- **Decile ratio** - odnos između nasiromašnijeg (10%) i najbogatijeg sloja stanovništva (10%); stepen nejednakosti u nivou dohodaka između dva ekstrema;

Pojedinci	Lični dohodak (monetarne jedinice)	% podjele ukupnog dohotka	
		Petine / kvantili	Desetine
1	0.8	5 (20% stanovništva prima svega 5% novčanih jedinica)	1.8
2	1,0		3.2
3	1.4		3.9
4	1.8		5.1
5	1.9		5.8
6	2,0	9	7.2
7	2.4		9,0
8	2.7		13,0
9	2.8		22.5
10	3,0		28.5
11	3.4	22	
12	3.8		
13	4.2		
14	4.8		
15	5.9		
16	7.1	51 (20% stanovništva, sa najvećim primanjima, ostvaruje 51% ukupnih novčanih jedinica)	
17	10.5		
18	12,0		
19	13.5		
20	15,0		
Ukupni dohodak	100,0	100	100

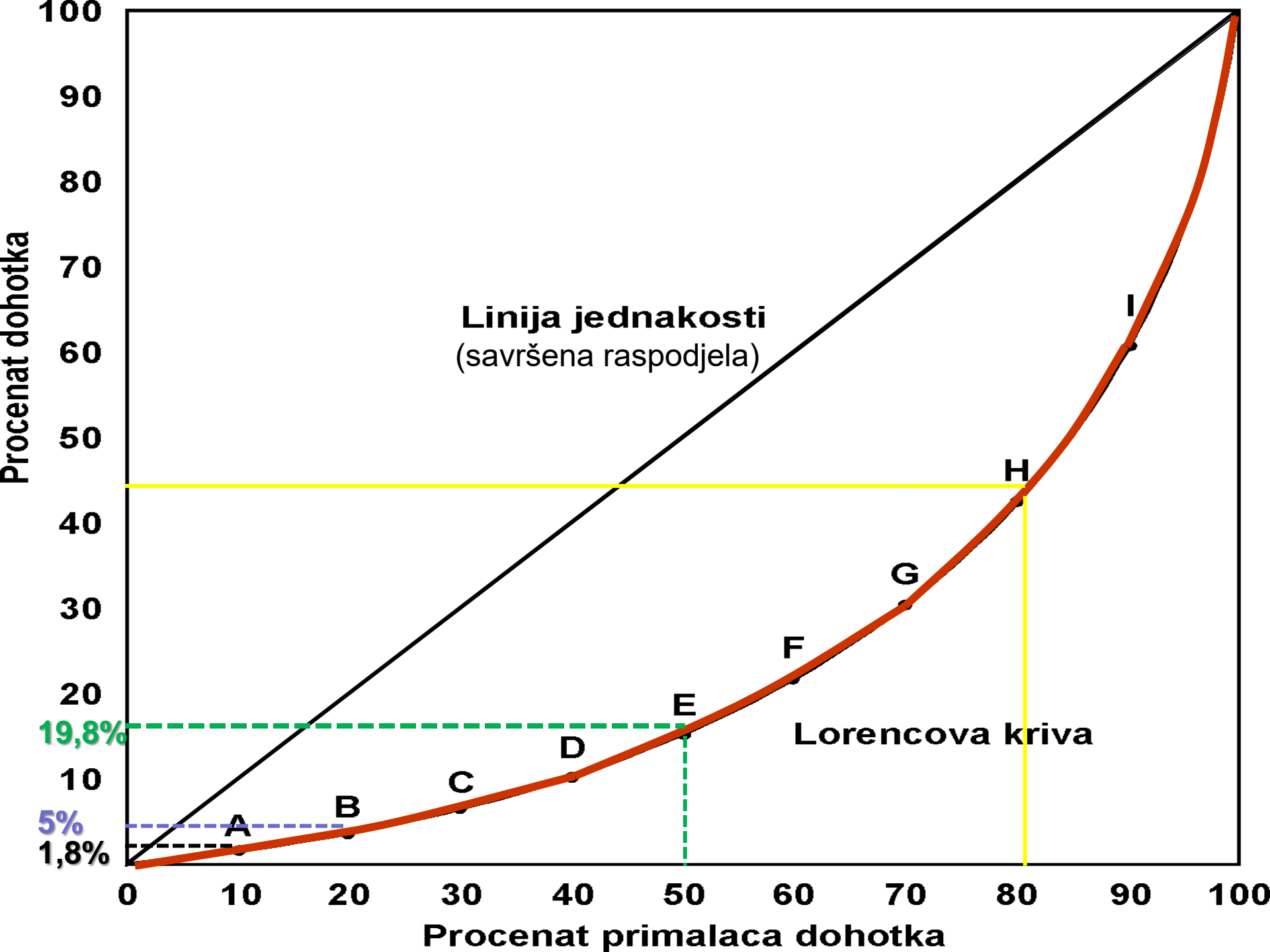
Primjer:
Pretpostavljena raspodjela ličnog dohotka u zemljama u razvoju podjeljena prema dohotku na petine i desetine grupa

Decile ratio - najsiromašniji sloj od 10% stanovništva dobijaju samo 1,8% ukupnog dohotka, dok najbogatiji sloj od 10% prima 28,5%.
 $(28,5 / 1,8 = 15,8)$

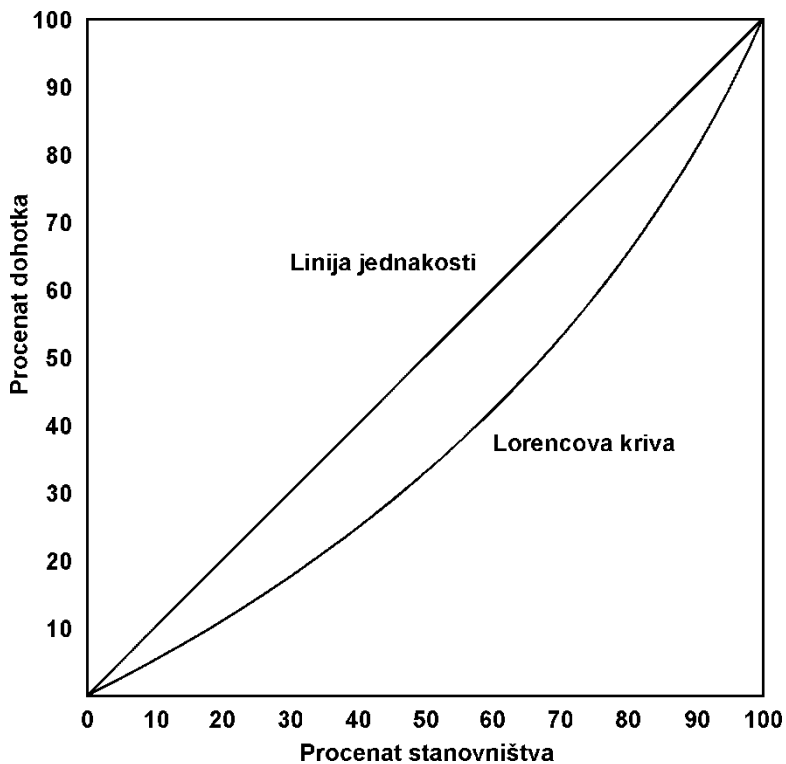

Lorencova kriva

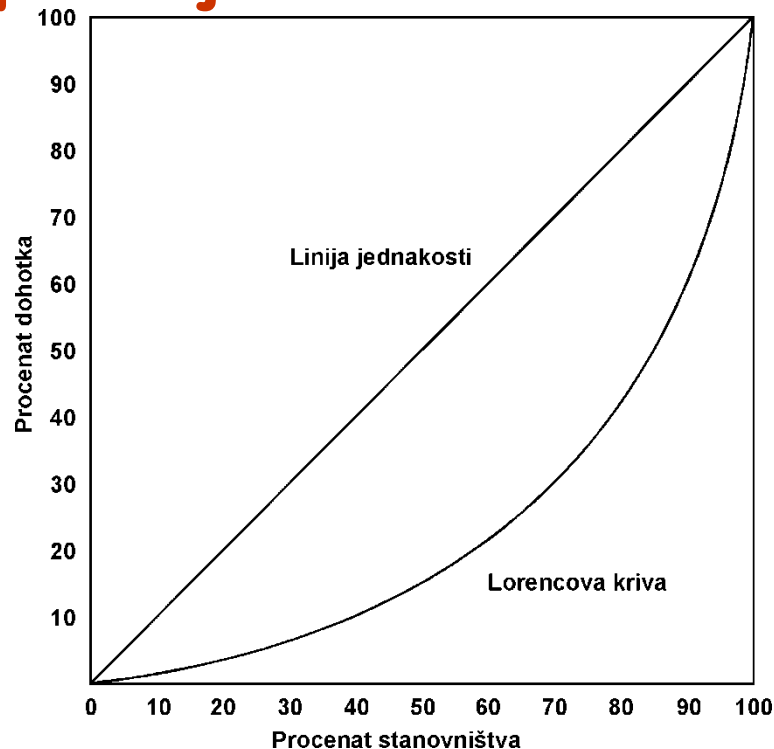
- Stepen nejednakosti u raspodjeli dohotka predstavlja se pomocu Lorencove krive
- **Lorencova kriva pokazuje kvantitativni odnos između procenta primalaca dohotka i procenta ukupnog dohotka koji je raspoređen u određenoj godini**
- Na grafiku, za svaki % dohotka, unijet je % primalaca dohotka
- **Primjer na sljedećem grafiku prati prethodnu tabelu:**
 - Tačka *A* pokazuje da najsiromašniji dio od **10%** stanovništva prima samo **1,8% ukupnog dohotka**,
 - tačka *B* pokazuje da **20% stanovništva prima 5% dohotka** i tako dalje za svaku od ostalih 8 kumulativnih desetina grupa. Treba zapaziti da u središnjoj tački, 50% stanovništva u stvari primaju samo 19,8% uk. dohotka

Veća krivina Lorencove krive, veći relativni stepen nejednakosti

relativno jednaka raspodela

Veći stepen nejednakosti u raspodjeli

Veću nejednakost u raspodjeli dohotka reprezentuje izraženija zakrivljenost Lorencove krive.

Na slici desno je slučaj zemlje sa izraženijom nejednakošću u raspodjeli dohotka.

- Ekstremni slučaj savršene nejednakosti je onaj u kome jedna osoba prima 71 cjelokupan nacionalni dohodak, dok ostali ne primaju ništa.

GINI koeficijent kao mjera nejednakosti u raspodjeli

- Gini koeficijent je agregatna **mjera nejednakosti prihoda** i može se kretati od nule (savršene jednakosti) do jedinice (savršene nejednakosti), tj. **$0 < G < 1$**
- **On proizilazi iz Lorencove krive**
- Što je veća vrijednost Gini koeficijenta, to znači **veću nejednakost u raspodjeli** stvorenog dohotka i obrnuto; ako se Lorencova kriva više približi desnoj vertikalnoj i donjoj horizontalnoj liniji – veća je nejednakost u raspodjeli
- Corrado Gini, IT, 1912.godine

2017 - GINI koeficijent

GINI koeficijent 2017				
Slovenia	25,4		Estonia	32,7
Iceland	25,6		Bosnia and Herzegovina	32,7
Czech Republic	25,9		Georgia	36,5
Moldova	26,3		Bulgaria	37,4
Norway	27,5		Russian Federation	37,7
Romania	28,3		El Salvador	40,1
Serbia	28,5		United States	41,5
Albania	29,0		Turkey	41,9
Sweden	29,2		China	42,2
Kosovo	29,4		Columbia	50,1
Germany	31,7		Brazil	51,3
Montenegro	31,9		South Africa	63,4

http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf